

MOKSLO LIETUVA

2006 m. liepos 20–rugsėjo 6 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 14(348)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Tautinis kostiumas – lyg himnas, herbas, vėliava

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Birželio 22 d. Valstybiniame Vilniaus mažajame teatre vyko knygos ir elektroninio leidinio *Lietuvių tautinis kostiumas* sutiktuvės. Jas surengė Lietuvos liaudies kultūros centras ir leidykla *Baltos lankos*.

Programoje buvo rodoma filmuota medžiaga apie Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos ir Klaipėdos krašto drabužius, buvo demonstruojami tautiniai kostiumai, grojo lietuvių liaudies muzika. Prakalbas tarė knygos autorė dailėtyrininkė Teresė Jurkuvienė, Vilniaus dailės akademijos profesorė dr. Aleksandra Aleksandravičiūtė, Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys, leidyklos *Baltos lankos* direktorius Saulius Žukas ir Lietuvos liaudies kultūros centro direktorius Juozas Mikutavičius.

Staigmena laukė pasipuošusiųjų tautinio kostiumo detale ar išdrįsusiuoju į renginį ateiti pasipuošus tautiniu drabužiu.

Apie tai skaitykite 6 p.

ESU AGRONOMAS, KUPIŠKĖNAS

Šiuose žodžiuose, ko gero, visa esmė: prisirišimas prie žemės, gimtojo krašto, pamatinių vertybių, be kurių žmogus jaustųsi lyg medis be šakų ir šaknų. Taip sakome apie Leoną Kadžiulį, profesorių, žolininkystės mokslo autoritetą, Lietuvos mokslų akademijos narį korespondentą, vieną iš Lietuvos mokslininkų sąjungos kūrėjų ir ilgametį Tarybos narį, daug metų vadovavusį Lietuvos mokslo tarybai, Gedimino ordino kavaliere. Vardyti būtų galima labai ilgai, bet visos žodžių girliandos galiausiai susilietu į pernelyg teisingų ir sausų sąvokų pyne, kuri nebejaudintų, nors ir atspindėtų tikrovę.

Vienas iš Žolininkystės mokslo Lietuvoje kūrėjų profesorius Leonas Kadžiulis (dešinėje) ir Žemdirbystės instituto direktorius Zenonas Dabkevičius Dotnuvos laukuose

Gyvenimo ir veiklos viršukalnėje

Leonas Kadžiulis mini savo 80-metį, taigi įkopė į aukštą savo gyvenimo viršukalnę, kur kelioms akimirkoms galima stabtelėti, įkvėpti oro ir apsižvalgyti: nuo šio kalno toli matyti. Kartu su profesoriumi ir mums gera proga kvėptelėti šviežio oro, pamėginti apibendrinti savo pastebėjimus ir išpūdžius.

Nukelta į 4 p.

2–3 p.

KAIP BRENDO
LIETUVOS
MATEMATIKA

3 p.

KNYGOTY-
RININKAI
KVIEČIA

8-9 p.

MODERNUSIS
MOKSLAS IR
JĖZUITAI

11 p.

TARP
KOMEDIJOS IR
TRAGEDIJOS

14-15 p.

„SANTARA-
ŠVIESA“

Prof. Jonas Kubilius taria sveikinimo žodį 9-ojoje Vilniaus tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencijoje; sėdimatematikos ir informatikos instituto direktorius prof. Gintautas Dzemyda, VGTU rektorius prof. Romualdas Ginevičius, organizacinio komiteto pirmininkas prof. Vygantas Paulauskas ir programinio komiteto pirmininkas prof. Peteris Jagersas

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Kai Berklio konferencijos išseko

Teigiama, kad Vilniaus tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencijos yra garsųjų Berklio (Berkeley) konferencijų Kalifornijos universitete, JAV, tęsė. Tačiau gal tai vienas mitų, kurių esama ir moksle?

Mūsų gyvenime mitų daug, moksle taip pat. Apie ryšį su to paties pavadinimo Berklio konferencija štai ką galėčiau pasakyti. Berklyje buvo rengiama ne viena tokia konferencija. Tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencijos buvo tuo įdomios, kad jas rengė žydų tautybės prof. Ježis Neimanas (Jerzy Neiman), kilęs iš Lenkijos. Atrodo, buvo baigęs Charkovo universitetą, galiausiai atsidūrė JAV. Su J. Neimanu susipažinau 1965 metais. Tada mėnesį teko praleisti Berklyje, dalyvauti ir J. Neimano organizuotame simpoziume. Pranešimo skaityti neteko, užtat klausiausi kitų kalbėtojų.

Tie simpoziumai turėjo pasisekimą. Vėliau J. Neimano jėgos seko, jis liovėsi organizuoti tas konferencijas. Paskutinė J. Neimano organizuota konferencija Berklyje vyko 1969 metais. Tada ir buvo pasiūlyta konferencijas tęsti Tarybų Sąjungoje. Mat šioje valstybėje tikimybių teorijos mokslo lygis buvo labai aukštas, ko gero, kaip niekur kitur pasaulyje. Ypač gerai buvo išplėtoti teorinių skaičiavimų sritis.

Matyt, būta ir priežasties?

Reikėtų prisiminti senas Rusijos matematikos mokslo tradicijas, Pafnutijaus Čebyšovo (1821–1894 m.), Andrejaus Markovo (1856–1922 m.), Aleksandro Liapunovo (1857–1918 m.), gerokai vėliau Aleksandro Činčino (1894–1959 m.), pagaliau Andrejaus Kolmogorovo, Boriso Gnedenkos (1912–1996 m.) pavardes. Galima ilgai vardyti. Vakaruose nebuvo tokio masto matematikos asmenybių.

Varžantis Rytams ir Vakarams, Tarybų Sąjungoje išaugo jaunoji tikimybininkų karta. Taškente, Tbilisyje, Jerevane buvo rengiamos sąjunginės tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencijos, viena jų – šeštoji – vyko Vilniuje. Visai natūraliai kilo mintis: jei amerikiečiai 1969 m. nustojo rengti Berklio konferencijas, tai kodėl mums savo šalyje neužpildžius šios nišos?

Tačiau maskviečiai nesiekė būti organizatoriais. Jie mėgo nuvažiuoti į kitų organizuotus renginius, pasisvečiuoti, pabūti svarbiais ponais. Iš jaunesnių matematikų tikimybininkų Maskvoje tuo metu reiškėsi labai gabus Jurijus Prochorovas. Jis buvo Vytauto Statulevičiaus amžiaus, abu gimę

Kaip brendo Lietuvos matematika (1)

Prof. Jonas Kubilius prisimena, kaip brendo Lietuvos matematikos mokslas

Liepos 27-ąją mūsų žymiajam matematikui, tikimybių teorijos ir skaičių teorijos mokyklos Lietuvoje kūrėjui, buvusiam ilgamečiam Vilniaus universiteto rektoriui akad. Jonui Kubiliui sukanka 85-eri. Tačiau profesorų kalbinome ne jubiliejaus proga. Vyko 9-oji tarptautinė Vilniaus tikimybių teorijos ir matematinės statistikos konferencija, skirta akad. Vytautui Statulevičiui, akad. Jono Kubiliaus mokiniui, atminti. Akad. Jonas Kubilius taip pat dalyvavo konferencijos atidaryme ir tarė prakalbą. Buvo sunku susilaikyti nepakalbinti profesoriaus. Tuo metu dar nė nemąstyta apie artėjantį jubiliejų. Vadinasi, J. Kubilių kalbinome jam įprastoje darbinėje aplinkoje, reikšmingame matematikų renginyje. Ar reikia akivaizdesnio įrodymo, kad mūsų garbusis matematikas vis dar yra profesinės veiklos sukuryje.

1929 metais. A. Kolmogorovas gana anksti pasiekė, kad J. Prochorovas būtų išrinktas į TSRS mokslų akademijos tikruosius narius, kad būtų kuorentis Akademijoje. Suprantama, A. Kolmogorovas buvo vyresnio amžiaus, be to, turėjo mažiau laiko organizaciniams reikalams – buvo tikras mokslininkas.

Pamenu, pasklido kalbos, o mes kartu su maskviečiais palaikėme mintį, kad tas konferencijas reikėtų pradėti organizuoti Tarybų Sąjungoje.

Kaip prasidėjo Vilniaus konferencijos

Kaip tas „varžybas“ laimėjo Vilnius? Juk tikriausiai ir kiti Tarybų Sąjungos miestai siekė būti konferencijų organizatoriais?

Kadangi patys maskviečiai nepageidavo organizuoti konferencijų, kilo klausimas, kam perkelti visą or-

ganizacinę veiklą? Įvairias konferencijas mieliai rengdavo Taškentas, bet Uzbekijos matematikai buvo labai vidutiniai. Pamenu, apie Vidurinės Azijos aukštųjų mokyklų absolventus draugiškai sakydavome: jų diplomas – tai mūsų brandos atestatas, jų mokslų kandidatas – tai mūsų universiteto diplomantas... Maždaug taip ir buvo. Tačiau mes gerai sutikdavome, gana daug padėdavome Vidurinės Azijos matematikams.

Jei taip, tai iš kur tas didžiulis noras organizuoti konferencijas, ir dar tarptautines?

Noras suprantamas – galimybė pasirodyti. Tai irgi mokslinio gyvenimo prestižo dalis. Jeigu konferencija svarbi, tai ir organizatoriai atrodo kaip labai dideli mokslininkai. Panašią tendenciją yra visur, buvo ir Vilniuje. Sunku išvengti noro pasirodyti, juolab, kad tikimybių teorijos atstovai jau buvo pakankamai sustiprėję.

Suprantama, teisė rengti tokias konferencijas buvo „pramušta“ aukštybėse – TSKP Politiniame biure, bet tai padarė patys maskviečiai. Paskui reikalai sukosi TSRS MA prezidiume. Turiu išsaugojęs viso to vyksmo dokumentaciją. Mus pasiekė TSRS MA prezidiumo nutarimas, ipareigojantis Vilnių pradėti organizuoti konferencijas. Po trijų savaičių tas nutarimas pakeistas kitu, pataisytu. Buvo patvirtintas organizacinis komitetas.

Ar Vilniaus nuomonės buvo paisoma?

Reikalus sprendavome kartu, tardavomės, bet kai nutarimai būdavo priimami „aukščiau“, mūsų niekas nekvišdavo. J. Prochorovas buvo paskirtas organizacinių komitetų pirmininku, o pavaduotojais paprastai būdavo V. Statulevičius, J. Kubilius, L. Bolševas (jau miręs) ir keli visokio plauko valdininkai, kurie tvarkė TSRS MA skyrius, atsakingus už

ryšius su užsieniu. Jie buvo įtraukiami į organizacinį komitetą kaip pavaduotojai.

Ne jau iš Lietuvos matematikų tarp organizatorių buvo tik J. Kubilius ir V. Statulevičius?

Moksliniu sekretoriumi tose konferencijose būdavo prof. Bronius Grigelionis. Organizacinio komiteto narių pavardžių – ištiesi du puslapiai, nes reikėdavo surašyti tos srities specialistus iš visos Tarybų Sąjungos, ypač užimančius aukštesnes pareigas. Visi ryšiai su užsieniu ėjo per Maskvą, TSRS MA, nes tuometinė Lietuvos TSR užsienio reikalų ministerija neturėjo jokių galių, buvo tik iškaba. Mat reikėjo pasauliui deklaruoti, kad Lietuva – nepriklausoma valstybė.

Prisimenu, atėjo raštas, kuriame buvo sakoma, kad mes turime teisę iš užsienio pakviesti į Vilnių 8 kapitalistinių šalių matematikus.

Juokinga.

Žinoma, juokinga. Vis dėlto pakvišdavome daugiau, pasinaudodavome Lietuvos kultūrinių ryšių su užsieniu draugija, kitais kanalais. Tai gi užsieniečių paprastai būdavo gerokai daugiau kaip 8. Vilniaus universitetas pasinaudodavo sutartimis su socialistinių šalių universitetais. Tai gi pavykdavo pasikviesti ne taip jau mažai užsieniečių.

Atlapaširdiškumas moksle – ne visada dorybė

Ar tos konferencijos turėjo konkrečios naudos Lietuvos matematikos mokslui?

Žinoma, nes būdavo užmezgami moksliniai ryšiai. Tada dažnai būdavo kartojama, kad štai, jeigu aš turiu obuolį ir atiduodu jį kitam, tai obuolio nebeturiu. O jeigu turiu idėją ir ja pasidaliju, tai abu turime po idėją. Bendravimas, taip pat užkulisinis, buvo svarbiau ir už oficialius pranešimus.

Ar tas „pasikeitimas idėjomis“ su Vakarų mokslininkais uždaroje tarybinio mokslo sistemoje nebuvo pernelyg vienpusis? Gal ir buvo skatinama gauti idėjų, bet nebuvo rekomenduojama atskleisti savas? Nors matematikos moksle tai tikriausiai nebuvo taip akivaizdu?

Kiekvienas mąstantis matematikas, jeigu turi idėją ir žino, kaip ją reikėtų įgyvendinti, jos per daug negarsina, nes gali ir likti tik su idėja, o kitas ją išspręs. Užsienio šalyse ir dabar yra nemažai tokių gudruolių. Beje, tokia sistema gyvavo ir Maskvoje.

Žinoma, labai svarbu ir idėjos, ne vien jų sprendimo būdai. Vilniaus konferencijose dažniausiai kalba sukdamosi apie teorinius daly-

ESU AGRONOMAS, KUPIŠKĖNAS

Prof. Leonas Kadžiulis savo gyvenimo laukuose pasakoja, kaip buvo plėtojamas žolininkystės mokslas

Atkelta iš 1 p.

Leono Kadžiulio jubiliejų Lietuvos mokslų akademijos biblioteka pasitiko puikia paroda, kurioje įžvalgi akis galėtų išskirti svarbiausius mokslininko gyvenimo etapus, stotis ir tarpstotes, kurioms bėgantys metai suteikia vienokio ar kitokio prasmingumo. Parodos pavadinimas atskleidžia esmę: *Esu agronomas*. Tarsi grįžimas į pradžią, kai baigęs Kupiškio gimnaziją ir porą metų padirbėjęs Roblių (Rokiškio r.) pradžios mokyklos vedėju, 1945 m. L. Kadžiulis įstojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją (dabar – universitetas), o 1950 m. gavo aukštojo mokslo baigimo diplomą su įrašu: „agronomas“.

Taip L. Kadžiulis galutinai buvo susietas su žeme, nors praktiškai agronomo darbo gabiam jaunikičiui neteko daug dirbti, – tais pačiais metais, jis tapo Dotnuvos (Kėdainių r.) bandymų stoties moksliniu bendradarbiu, o 1952 m. įstojo į Lietuvos mokslų akademijos Žemdirbystės ir dirvožemio instituto aspirantūrą.

Galėtume nuosekliai ir atidžiai apžvelgti visus jubilato gyvenimo tarpsnius, pasamprotauti, kaip visais laikais ir visomis santvarkomis svarbu paties žmogaus nuostatos bei siekiai, bet juk rašome apie gyvą ir labai gyvybingą žmogų, todėl gal svarbiau paieškoti kai kurių kitų gyvenimo spalvų bei atspalvių, tegu subjektyvių, bet užtat nesikartojančių.

Sutvertas ne kabinetams

Pradėjęs mokslinės veiklos kelią, L. Kadžiulis nuo kaimo ir gimtosios žemės niekur nepasitraukė. Kaip parodos atidaryme teigė Lietuvos MA viceprezidentė akad. Veronika Vasiliauskienė, L. Kadžiulio darbo vieta rečiausiai buvo kabinetas ir rašomasis stalas, nes tikroji jo mokslinė ir gyvenimo laboratorija buvo Žemdirbystės instituto pievos ir ganyklos, kur buvo auginamos daugiametės žolės.

L. Kadžiulis – vienas iš žolininkystės mokslo Lietuvoje kūrėjų. Turėjo labai autoritetingų pirmtakų ir bendražygių – Juozą Tonkūną, Petrą Vasinauską ir kitus. Pats L. Kadžiulis vėliau tapo pripažintu šios žemės ūkio mokslo krypties autoritetu, Valstybinės mokslo premijos laureatu, yra vadovavęs 17 mokslinių disertacijų. Lietuvoje buvo sukurta visa žolininkystės – pievų ir ganyklų – pašarų gamybos sistema. Tai didelis L. Kadžiulio įnašas ne tik į Lietuvos žemės ūkio mokslą, bet ir į žemės ūkio plėtotę. Akad. V. Vasiliauskienė neabejoja, kad visa tai atsispindės Lietuvos žemės ūkio mokslo raidoje. 1972 m., kai Lietuvos žemdirbystės institutas buvo pripažintas vienu geriausių tuometinėje Sovietų Sąjungoje, labai svarią vietą toje visumoje sudarė L. Kadžiulio darbai.

Būtent prof. Juozo Tonkūno ir jo darbų tęsėjas Leono Kadžiulio darbai vieni pirmųjų iš Lietuvos sugebėjo prasimušti kelią į tarptautinį pripažinimą. J. Tonkūnui ir L. Kadžiuliui tekdavo atstovauti visos tuometinės Sovietų Sąjungos mokslui tarptautiniuose kongresuose, iš kurių jie grįždavo praturtėję naujomis idėjomis – jas L. Kadžiulis stengdavosi diegti Lietuvoje. Tomis idėjomis ir patirtimi dažnai dalydavosi su savo mokiniais, kurių turėjo labai daug. Profesorius parengė aukštos kvalifikacijos žolininkystės mokslo tęsėjų.

Akad. V. Vasiliauskienė didžiuojasi, kad jai taip pat teko laimėti būti viena iš L. Kadžiulio mokinių. Akademikė žavi tvirtas aukštaitiškas mokytojo mokslinis ir pilietinis stuburas. Lietuvos žemdirbystės instituto mokslininkams pakako drąsos parašyti laišką Sovietų Sąjungos tuometiniam lyderiui Nikitai Chruščiovui. Laiške paprieštarauta žemės ūkio mokslo politikai, kai buvo pareikalauta išarti daugiamečių augalų naudmenis, o jų vietoje sodinti kukurūzus. L. Kadžiulis kartu su kitais Žemdirbystės instituto vadovais ir mokslininkais buvo vienas iš minėto laiško autorių. Tokiam žingsniui galėjo ryžtis tik labai mokslo galiomis

tikintys mokslininkai, turintys didelį pilietiškumo ir asmeninės atsakomybės užtaisą. Dabartinės kartos žmonėms sunku suprasti, kuo tai grėšė pavieniam mokslininkui ar net visam institutui. Faktiškai tai buvo pasipriešini mas voliuntarizmui ir „vienintelės neklystančios“ partijos tiesai. Lietuvos žemdirbystės instituto mokslininkai drįso išsakyti savo nuomonę, nes jautė atsakomybę ir už savo kuriamą mokslą, ir už Lietuvos ateitį.

Iš kadžiaus atsirado Kadžiulis

Savo dvasia L. Kadžiulis yra tikras humanitaras – jis savo gyvenimo

neįsivaizduoja be knygos, meno ir muzikos. Tas įvairiapusiškumas ir padėjo profesoriumi visa širdimi įsitraukti į Lietuvos Atgimimo veiklą. Bet kaip tada agronomija? Savo jubiliejinėje prakalboje L. Kadžiulis mėgino paaiškinti, kodėl yra toks, o ne kitoks, kodėl jaučiasi esąs pirmiausia agronomas ir kodėl tuo taip didžiuojasi.

Profesorius įsitikinęs, kad žmogaus likimą lemia trys svarbiausi veiksniai: genai, aplinka (plačiaja prasme) ir istorijos tekiniai. Tekinių įvaizdį – to profesorius neslepia – jis perėmė iš savo labai gerbiamo Mokytojo prof. Juozo Tonkūno. Kitaip tariant, į pasaulį at-

ėjus žmogui, labai daug lemia būtent istorijos tekiniai, o lietuviams, atsidūrusiems ant Rytų ir Vakarų slenkščio, nuolat trypto ir mindyto, tie tekiniai dažnai sukosi kaip svarbiausi likimo lėmėjai.

Tikrą mokslininką visada ženklina minčių ir veiksmų nuoseklumas – tą savo prakalboje pademonstravo ir jubilatas. Jis pradėjo nuo genų: tėvai buvo ūkininkai, tai byloja ir parodoje pateiktos nuotraukos, nors pavardė sufleruoja ką kita. Etimologija išduoda protėvius buvus galbūt visai ne ūkininkus: *kadžius* – tai avalynės meistras. Virto meistreliu, ir iš kadžiaus atsirado Kadžiulis, o iš pastarojo gal visai nesunku buvo tapti ir ūkininku.

Kaip sėmėsi tikrųjų vertybių

Pažymėsime, kad būsimą profesoriaus mama ir tėtis buvo dainingi žmonės. Mama giedojo bažnyčios chore, tėvas iki gyvenimo pabaigos giedodavo kaimynų ir apylinkės žmonių laidotuvių. Tad gal iš čia kilo ir profesoriaus po-
traukis muzikai.

Jubilatas prisipažįsta, kad ir serų įtaka jam buvusi nemenka. Jos abi filologės: viena – prancūzų kalbos dėstytoja, kita – lituanistė. Vieną sesuo ragino mokyti užsienio kalbų, o kita saugojo nuo pernelyg didelių nuokrypių, lenkė prie gimtosios kalbos.

Brolis liko prie žemės, ūkininkavo, buvo kaimo dainininkas. Deja, jis jau iškeliaęs į amžinatvę.

Iš vaikystės ir šeimos atsineštų vertybių profesorius neišbarstė, ligi šiol jas vertina kaip svarbų emocinį turtą. Ką davė mokykla? Augo kartu su Kupiškio progimnazija; kai baigė, tai jau buvo gimnazija. Ir būtent prieškarinio Lietuvos gimnazija, –

Jubiliejinės parodos atidarymas Lietuvos MA bibliotekoje: bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas, jubilato dukterys Danguolė ir Giedrė, jubilatas Leonas Kadžiulis su žmona Žydra, Lietuvos MA viceprezidentė akad. Veronika Vasiliauskienė, Žemdirbystės instituto tarybos pirmininkas dr. Virginijus Feiza ir kiti

Parodos įvadinis stendas

ypatingą jos dvasią profesorius prisimena ir labai vertina. Dar trylikos metų tapo įsitikinusi abstinentu, o tai irgi kai ką pasako apie to meto mokyklos dvasią.

L. Kadžiulis didžiuojasi, kad buvo ateitininkas, nors A. Smetonos režimas ir buvo uždraudęs Ateitininkų organizaciją. Vis dėlto ji veikė nelegaliai, prisidengusi religijos būrelio vardu... Jubilias prisimena, kaip būdamas trylikametis, slaptame susirinkime su kitais aptarinėjo, kaip reikės dorai gyventi, tarnauti Tėvynei. Prisiminė savo mokytojus, kurie sugebėjo išaiškinti, kas yra gera ir bloga, tiesa ir melas, kur glūdi tikrosios vertybės, net jei okupantai teigia ką kita. Nepamiršo istorijos mokytojos, kuri vėliau buvo perkelta į atlietuvinamą Švenčionių kraštą. Pirmaisiais sovietų okupacijos metais ši mokytoja kalbėjo ne vien apie valstiečių sukilimus ir pažangią darbininkų klasę, bet rasdavo progą įterpti vieną kitą vaizdingą pasakojimą apie kunigaikščius.

Profesorius teigia niekada nepamiršęs ir lietuvių kalbos mokytojos, kuri vokiečių okupacijos metais, kai iš mokymo programos buvo išbraukta visa, kas tarybiška ir rusiška, prieš Kalėdų atostogas jam davė skaityti L. Tolstojaus *Karo ir taikos* keturtomį: „Mes nesimokysime, bet tu skaityk. Gal gyvenime pravers...“ Taigi per atostogas L. Kadžiulis neatsitraukdamas skaitė didįjį žmonijos romaną.

Ir visa tai paliko ne vien siaurą brėžį biografijoje, bet formavo sąžinę, gyvenimo suvokimą ir vertybes, kurios padėjo išlikti ir tada, kai gyvenimo techniniai riedėjo traiskydami daugybės žmonių ir ištisų tautų likimus.

Kai pirmą kartą išvydo Dotnuvos laukus

L. Kadžiulis, aišku, išmoko ir laviruoti, nors buvo rengęsis ir ryžtingiems, vyro vertiems veiksams. Dar neturėdamas aštuoniolikos, buvo pasirinkęs Lietuvos gynėjo likimą: ėjo į Vietinę rinktinę, iš jos buvo išsiųstas į Marijampolės kariuonų mokyklą. Vieną okupantą rengėsi palydėti, o kitą, ateinantį, pasitikti. Baigėsi tuo, kad Vietinė rinktinė buvo išblaškyta, kai kurie jos nariai žuvo. Tai paliko ryškių pėdsakų L. Kadžiulio gyvenime.

Penketą metų mokytojo – taip siekė išvengti šaukimo į sovietų kariuomenę. Pasibaigus karui, stojo į Lietuvos žemės ūkio akademiją, nors visi polinkiai rodė kelią į humanitarinio profilio aukštąją mokyklą. Kas, kokia jėga gyvenimo tekinius pasuko šia nenumatyta kryptimi? Pats jubilias pamėgino atsakyti į šį klausimą.

L. Kadžiulis stojo iškart į dvi aukštąsias mokyklas, į skirtingas specialybes: į Vilniaus universitetą, lietuvių kalbą ir literatūrą, o atsargai buvo pasirinkęs Lietuvos žemės ūkio akademiją. Įstojo į abi. Kai rudenį teko rinktis, lėmė ūkininko prigim-

Profesoriaus Leono Kadžiulio darbai – parodos eksponatuose

Leono Kadžiulio pagerbimo renginys vyko ir Žemdirbystės institute: šventinės ugnys jubiliatui; profesorius dėkoja smuikininkui Martynui Švėgždai fon Bekerui už jo garbei surengtą įspūdingą koncertą; savo buvusį pirmininką sveikina Lietuvos mokslo tarybos atstovai

tis, kaip pats sako – širdies balsas, pirmą kartą išvydus Dotnuvos laukus. Buvo ir dar vienas motyvas: baigęs kalbą ir literatūrą, mokytojaudamas, per socialistinio realizmo rėmus privalėtų kartoti okupanto peršamą melą. Jautė turįs ir negražintą skolą gimtajam kaimui, todėl nuėjo į agronomiją.

Deja, viltys ėmė žlugti, kai 1948 m. Lietuvoje buvo paskelbta masinė kolektyvizacija. L. Kadžiulis jau kaip diplomuotas agronomas buvo nukreiptas į Dotnuvą. Matė tokių rezistentų, kokius šiandien sunku net įsivaizduoti. Didžiausiu iš jų laikė Petrą Vasinauską, kuris buvo labai atsparus dogmoms ir į žemdirbystę peršamoms voliuntaristinėms tiesoms. J. Tonkūnas tuo metu kalėjo Rusijos gilumos kalėjimuose, vėliau dar turėjo gyventi tremtyje, tad į L. Kadžiulio gyvenimą jis atėjo vėliau.

Rezistentiškų asmenybių aplinkoje

Tai štai toje rezistentų aplinkoje ir formavosi L. Kadžiulio asmenybė. Jį auklėjo, tiesa, ir vėliau užsienyje rengiami žemės ūkio mokslų kongresai bei konferencijos, į kurias jam buvo leista išvykti su kitais Tarybų Sąjungos respublikų mokslininkais. Kaip Dievo dovaną jubilias vertina tuos dorus ir garbingus kitų respublikų profesorius. Mat daugiau siai tai buvo žolininkystės mokslo atstovai, o tai visai atskira žmonių „rūšis“. L. Kadžiulis prisimena, kaip baisiausiai bet kokios laisvesnės minties persekiojimo metais akad. Ivanas Larinas visos Tarybų Sąjungos žolininkų suvažiavime pasakė tokius žodžius: „Su didžiausia gėda ir apgailėstavimu tenka pripažinti, kad tarp mūsų mokslo darbuotojų yra tokių pataikūnų, kurie linkę pirmieji užtraukti netikusią valdžios dainą“.

Visiškai natūralu, kad Atgimimo metais L. Kadžiulis bemat „susidėjo“ su pertvarkos mokslo organizacinėje veikloje siekiančia Lietuvos mokslininkų sąjunga, ėmė su kitais rengti naują ir labai pažangų Mokslo ir studijų įstatymą, paskui veikė naujai įkurtoje Lietuvos mokslo taryboje. Džiaugėsi, kad pavyko su visu Lietuvos mokslu išgyventi labai sudėtingą ir ištis daug jėgų pareikalavusį mūsų šalies gyvenimo tarpinį. Per mokslui atseikėto gyvenimo metus nuveikta daug, tačiau ir šiomis dienomis profesorius nepamatyti sėdinčio sudėjus rankas. Jis tebėra aktyvus mokslo bendruomenės narys, ekspertuoja patikėtas mokslines problemas Lietuvos mokslo taryboje, Lietuvos valstybiniame mokslo ir studijų fonde, Lietuvos mokslų akademijoje. Jaučia, kad daugybė darbų laukia priešakyje, o 80 gyvenimo metų – tikrai dar ne pabaiga... Šiuos profesorius žodžius palydėjo karšti sveikintojų plojimai.

Profesorių sveikina kurso draugai

Atkelta iš 1 p.

Lietuvinių atsparumas išsaugojo estetinę vertybę

Ankstyviausios žinios apie lietuvių liaudies drabužius mus pasiekė iš Mažosios Lietuvos. Deja, ne iš pačių lietuvininkų, bet per vokiečių autorius, kuriems atrodė, kad ten gyvenantys vietiniai žmonės rengiasi keistai ir egzotiškai. Kai kuriems vertintojams lietuvininkų drabužiai priminė net Rytų kraštų apdarus.

Ir išties šio krašto gyventojai vilkėjo visiškai kitokius drabužius negu vokiečiai. Skyrėsi ir nuo kitų lietuviškų kraštų gyventojų nešiosenos. Net iki XIX a. pirmosios pusės lietuvininkai sugebėjo išlaikyti savo prisiiršimą prie tautinių drabužių, ypač tai pasakytina apie lietuvininkes. Tiesa, tuo metu net ir joms, išsaugojusioms daug senų laikų palikimo, jau buvo sunku atsispirti naujų madų įgeidžiams: vis labiau plito languoti sijonai, kurie iš gyvenimo stūmė seniau nešiotas margines. Vis dėlto baltos lininės prijuostės dar išliko ir šventės dieną išpūdingai mirguliuo raudonomis juostomis.

Vyrai pasirodė besą ne tokie atsparūs vakarietiškomis madoms ir jau XIX a. pirmojoje pusėje vis dažniau ilgąs kelnes, aulinius ir juostas keitė į trumpas kelnes, megztas puskojines, pusbačius, odinius ir siuvinėtus diržus. Būtinu naujos mados elementu tapo plačiabrylė skrybėlė.

O kaip moterys? Merginos vaikščiodavo vienplaukės, užtat iš kasų darydavo įmantrias šukuosenas. Ištekėjusios ryšėdavo skarelėmis, o jaunamartės nešiojo gobtuvus, virš kurių šviesdavo plonas baltas šydas. XIX a. pirmojoje pusėje nuotakos dar pasipuošdavo senoviniu aukštu fetro arba aksomo kyku. Išsipuošusios galionais ar vainikėliais jos darė didelį išpūdį visiems, ypač atvykėliams.

Vis dėlto ir lietuvininkėms buvo labai sunku atsispirti naujų madų vėjams. Net neįmanoma. XIX a. viduryje ėmė įsitvirtinti pamaldžioms liuteronėms priimtinos tamsios spalvos. XIX a. pabaigoje prašmatnesnės lietuvininkės vilkėjo jau miesto madas primenančius drabužius. Vyravo tamsios spalvos, net juoda, kuri gražią moterį daro vertą ypatingo pasigėrėjimo.

Nepraėjanti tautos vertybė

Stebint, kaip Vilniaus mažojo teatro scenoje lietuvininkų ir lietuvininkų apdarus demonstruoja Lietuvos liaudies kultūros centro pasitelkti drabužių demonstruotojai, salėje netilo plojimai – išties labai gražu ir ilgam palieka didelį išpūdį. Šį kartą stebėjo gana marga, bet labai geranoriška, daugiausia kviestinė, publika: LR Seimo ir Vyriausybės nariai, Lietuvoje reziduojančių ambasadų atstovai, žinių sklaidėjai, lietuvių tautinio kostiumo ir kitų tradicijų bei papročių tyrinėtojai, pagaliau patys tautinių drabužių dėvėtojai.

Išties nepaprasta šventė, nes pagaliau po daugelio metų darbo sulaukta prabangaus albumo *Lietuvių tautinis kostiumas* ir to paties pavadinimo elektroninio leidinio. Scenoje išvydome tarsi iš senų paveikslų atgijusius nepaprastai spalvingus senosios Lietuvos žmones. Asmenis, demonstravusius drabužius, daugelis sėdinčiųjų, ko gero, gerai pažįsta ar bent dažnai mato įvairiuose visuomeniniuose rengi-

niuose ir šventėse. Su puikiais, spalvingais tautiniais kostiumais jie atrodė stebėtinai dvasingai ir oriai, salėje jautėsi tikrais savo kraštų reprezentuotojais. Už šį išpūdį pirmiausia ačiū geriausioms Lietuvos audėjoms, siuvėjoms, siuvinėtojomis ir papuošalų kūrėjams.

Išties kiekvienas, tą dieną buvęs salėje, galėjo pamatyti ir pajusti, ką geriausio, gražiausio sukūrė jo paties kraštas ir gimtinė. Visi drauge

rūdymus, taigos kirtavietes mūsų seneliai ir tėvai tautinį drabužį sugebėdavo pasiimti su savimi kaip būtiniausią daiktą, išsaugoti tarsi šventraštį.

Ar sugrįš tautinis kostiumas į valstybės ir pavienio žmogaus gyvenimą? Sostinėje gali pamatyti nebent Vilniaus žemaičių draugijos moteris, kurios net įvairiuose mokslo žmonių pagerbimo renginiuose vilki tautiniais drabužiais. Gal jos

tas, kuriam įgyvendinti prireikė nei daug, nei mažai – kone 15 metų darbo. Gal ir daugiau, jei skaičiuotume priešistorę. Tai Lietuvos liaudies kultūros centro vykdytos Tautinio kostiumo rekonstrukcijos programos rezultatas, tiksliau – vienas iš to darbo etapų. Bene pirmieji šios programos vaisiais galėjo pasigrožėti 2003 m. Pasaulio lietuvių dainų šventėje ant podiumo parodytos tautinio kostiumo

ka tikėtis, kad ir visuomenė neliks abejinga šiam atėjimui. Tai būtų atspirtis ir globalizacijos virusui, nes prieš jį kol kas nerasta jokių veiksmingesnių vaistų. Vienas iš priešnuodžių – tautinio tapatumo pojūtis.

Kokia buvo pradžia

J. Mikutavičius prisiminimais grįžo į praėjusio amžiaus devintąjį dešimtmetį. Tada jam su tuometiniu Liaudies rūmų direktoriumi teko lankytis Kultūros ministerijoje, kur klerkams parodė estų išleistą tautinių drabužių albumą. Siūlė ir Lietuvoje rengti panašų albumą, daugiau dėmesio skirti tautinio kostiumo tyrinėjimams. Jie nebuvo suprasti, išėjo it musę kandę.

Tik Atgimimo metais reikalai pajudėjo. Tiesa, neapsieita be ilgų diskusijų ir ginčų. Svajota apie tautinių kostiumų dirbtuves, siuvyklas, audyklas ir dažyklas. Deja, iš viso to nieko neišėjo – dirbtuvės taip ir nebuvo įkurtos. Gal pristiogo asmenybių, kurioms tai būtų buvęs svarbiausias gyvenimo klausimas. Savotiškas paradoksas: kiekvienas teatras, net mažiausias, prasideda, ko gero, ne nuo rūbinės, bet nuo dirbtuvių, o tautinio kostiumo dirbtuvių neturime, nors jo paklausa didesnė negu bet kada anksčiau. Negana to, ji nuolat didėja.

J. Mikutavičiui įsiminė 1991 m. kovo 22-oji, kai atėjo pas jauniausią to meto nepriklausomos Lietuvos ministrą dr. Darių Kuolį, vadovavusį Kultūros ir švietimo ministerijai. Kaip mažai kam pažįstamas ministras sutiks mintį apie siūlomą naują tautinio kostiumo rekonstrukcijos programą, ar supras jos sudarytojų siekius? Suprato, be didesnės kritikos ar klausinėjimų pasirašė programą – nuo tada prasidėjo įgyvendinimo darbas. Be Lietuvos tautinės kultūros centro darbuotojų įsitraukė etnografai, etnologai, muziejininkai, dailininkai, tautotyriminkai. Jų kritiškas mąstymas ir atsakingas požiūris į tautinio kostiumo rekonstrukcijos darbą padėjo pasiekti šiandieninį rezultatą.

Iššūkis ir Lietuvos visuomenei

Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys, pirmasis ant programos dokumento padėjęs Lietuvos valstybės aukšto pareigūno parašą ir programai suteikęs sparnus, tiek tuo metu, tiek dabar tautinį kostiumą vertina kaip labai svarbų tautinės tapatybės ženklą. Jis buvo svarbus XIX a., kai lietuviai ir lietuvininkai spyrėsi svetimų madų vėjams, lieka svarbus ir moderniajai lietuvių tautai, kaip kolektyvinės bendruomeninės tapatybės ženklas. Kartu D. Kuolys labai teigiamai įvertino naujojo albumo kūrėjų darbą, jį pavadinimo rimtu iššūkiu Lietuvos visuomenei, mokyklai, mokytojų bendrijai ir Lietuvos verslui. Kalbėtojas palinkėjo, kad visos išvardytos visuomenės grupės ir lietuvių tauta deramai atsakytų į minėtą iššūkį. Turi atsirasti tautinio kostiumo dirbtuvės, į šią gamybos sritį turi įsiliėti laisvas privatus verslas ir net populiarioji kultūra. Visų pastangos turėtų būti nukreiptos į stiprinimą suvokimo, kad tautinis kostiumas yra svarbus mūsų tautybei, vadinasi, tolesnei tautos egzistencijai, jos bendruomeniško dvasiai stiprinti.

Klaipėdos krašto jaunamartės puošdavosi išpūdingais kykais

Tautinis kostiumas – lyg himnas, herbas, vėliava

Albumo „Lietuvių tautinis kostiumas“ autorė Teresė Jurkuvienė (viduryje), kostiumų dailininkė Laisvė Ašmonaitienė ir kostiumų dizainerė Danutė Keturakienė

pajutome, ką reiškia turėti Tėvynę. Ją gal geriausiai ir pajauti tokios šventės dieną. Teisūs šios dvasinės regos šventės rengėjai: į tautinį kostiumą jie pakvietė pažvelgti kaip į neišnykstančią tautos vertybę. Ji jaudina seną ir jauną – kaip valstybės herbas, himnas ir vėliava. Juk verčiami XX a. vergais, vežami į katorgas, akmens anglies kasyklas ir

savo pavyzdžiu patrauks ir kitus, o jei nepatrauks, tai bent primins kadaise žemaičių moterų nešiotus apdarus.

Globalizacijos viruso priešnuodis

Išpūdingas tautiniam kostiumui skirtas veikalas – tai projek-

kolekcijos vertintojai. Tąsyk per Lietuvos nacionalinę televiziją Lietuvos žmonės pamatė 87 komplektus XIX a. išieginusių lietuvių drabužių, rekonstruotų remiantis moksliniais tyrinėjimais.

Programos iniciatorius, Lietuvos liaudies kultūros centro direktorius J. Mikutavičius primena, kad kiekvienoje tautoje tautinis kostiumas yra ne vien drabužių komplektas – tai nacionalinis simbolis, vienas iš tautinės tapatybės išsaugojimo ramsčių. Todėl ir šia programa rengėjai tarytum siekė atsiriboti nuo tos epochos, kai tautiniai kostiumai buvo gaminami unifikuotai ir nuvertinti, nes apie autentiškumą buvo sunku kalbėti. Autentiškų tautinių kostiumų išliko muziejuose, tad naujojoje knygoje kostiumai atsirado ne be muziejininkų ir tyrinėtojų pastangų.

Knygos sudarytojai ir elektroninės versijos kūrėjai tikisi, kad šis albumas nepasiklys tarp kitų prestižinių veikalų, bet pateks į rūpestingų mamų ir supratingų tėčių, išmintingų mokytojų ir sumanių švenčių organizatorių rankas. Tautinis kostiumas bent iš albumo ir disko jau juda į visuomenę, tad lie-

Lietuvos regionų moterų tautiniai kostiumai: klaipeidiškės, suvalkietės, dzūkės, aukštaitės, žemaitės, klaipeidiškės ir dzūkės

Simboliškas gali būti ir nusirengimas

Kuo leidyklą *Baltos lankos* sudomino šis projektas, kas paskatino imtis albumo leidybos darbo, pasakojo leidyklos direktorius Saulius Žukas. 2004 m. *Baltos lankos* išleido albumą *Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje*. Savotiška leidybinė preliudija į albumą *Lietuvių tautinis kostiumas*.

S. Žukas prisipažino išsigandęs, kai šį albumą, gautą iš spaustuvės, paėmė į rankas: šokiravo raudona priešlapi spalva. Tačiau vartydamas knygą, ir ypač dabar Vilniaus mažajame teatre klausydamasis komentarų, suprato, kad priešlapi dailininkas labai gerai apgalvojęs: raudona spalva čia labai dera, nes jos buvo labai daug senoviniuose lietuvių tautiniuose drabužiuose.

Toliau S. Žukas atkreipė dėmesį į tai, kad svarbu ne vien apsirengimas, bet ir nusirengimas, apsinuoginimas arba kokių nors aprangos elementų nepanaudojimas. Šią mintį pagrindė Juozas Tumo-Vaižganto *Dėdžių ir dėdienių* ištrauka, scena, kai Severija ruošiasi į jos pačios paskirtą pasimatymą miške su tiju Geiša. Kaip Severija rengiasi: ji ne visai paiso kanono – vietoj pilkų kasdienių raištelių į bizus (kasas) šį kartą įpina visai naujus raudonus, pamiršta būtiniausias anų laikų apdaro dalykus – priekaištį ir skarelę, užtat apsivelka baltutėlaičius marškinius ir stikluotą (languotą) sijoną...

Drabužis – simboliškas dalykas. Jis reiškia ne tik socialinę padėtį, norą vienaip ar kitaip atrodyti, išryškinti vieną ar kitą kūno dalį, bet ir derinamas prie aplinkos, į kurią rengiamasi eiti. Tad Severija eina ne šiaip į pasimatymą, bet ir tam tikro išsivadavimo link, todėl atmeta kai kuriuos tradicinio drabužio elementus.

Tauta dvasinio pakilimo akimirkomis

Albumo mokslinę taikomąją vertę, aktualumą ir naujumą išryškino Vilniaus dailės akademijos profesorė dailėtyrininkė Aleksandra Aleksandravičiūtė. Ji labai vertina albumo sudarytoją T. Jurkuvienę ir jos bendražygės – juk jos formavo lietuvių tautinio kostiumo pateikimo koncepciją. Buvo labai svarbu pasirinkti prioritetus, esminius akcentus. Kaip pagrindas pasirinkti šventadieniniai drabužiai,

t. y. tie, kuriuos kaimo žmonės vilkėdavo savo šviesiausiai ir tyriausiai gyvenimo momentais. Pirmiausia – meldamiesi bažnyčioje, kai galėdavo bent kelioms valandoms užmiršti kasdienius darbus ir rūpesčius. Vidinė ir išorinė šventadieninių drabužių forma atsiskleidžia aukščiausia ir tauriausia savo būties forma. Todėl pirmą kartą išvydusi demonstruojamą šią kolekciją, A. Aleksandravičiūtė, kaip ir daugelis kitų renginio dalyvių, ant podiumo staiga pamatė ne žinomus Vilniaus inteligentus, bet nepaprastos kunigaikščiškos ar karališkos eisenos dalyvius. Tai visai suprantama, nes šie drabužiai pabrėžia, išryškina žmogaus orumą, iškilumą.

Tautinis kostiumas, kaip retas kuris kitas atributas, atspindi pačią tautą. Tiksliau, tautos sampratą tam tikru istoriniu momentu – pabrėžia A. Aleksandravičiūtė. Šiuo atveju tauta parodyta dvasinio pakilimo momentu.

Kuo šis darbas šiuolaikiškas? Neįmanoma pateikti universalios tautiško formulės, arba bent optimalios, tinkamos visiems gyvenimo atvejams. Pavyzdžiui, kaip reikėtų pateikti tokį tautinį kostiumą, kuris aprėptų baltiškąjį sandą ir kitus to kostiumo išgyventus raidos momentus? Vargu, ar net didžiausias žinovas čia galėtų pateikti visus tenkinantį atsakymą. Šio projekto autoriai pasirinko tokį tautos kostiumą, koks buvo XIX a., t. y., savo nacionalinės savimonės brendimo metu. Tai atsispindi, anot A. Aleksandravičiūtės, ir jau pirktinėse tautinio kostiumo medžiagose, stulbinančiose baltose drobėse. Tai konkretus tautos gyvenimo laikotarpis su visomis laiko žymėmis. Labai gerai, kad nebuvo siekiama nepasiekiamo absoliuto, vienintelės tobulos ir stilizuotos formulės. Apsistota ties autentu labai aiškiai pasirinktame XIX a. laike.

Palankiai atsiliepdama apie knygos aiškumą, paprastumą, kurį deramai įvertins ir labai išprusęs, ir paprastesnių poreikių skaitytojas, prof. A. Aleksandravičiūtė siūlo pagerbti trejybę: kostiumų kolekciją ir ją teoriškai paaiškinančią knygą bei skaitmeninį knygos variantą; pastarąjį sukurti buvo ištis ne lengva.

Pabaigoje profesorė prisipaži-

no truputį pavydinti teatro salėje sėdinčiai Austrijos ambasados atstovei: viešėdama jų šalyje ji matė tirolietiško tautinio kostiumo nešiojimo tradiciją, masinį vilkėjimą bent jau šventadieniais įvairiose šalies vietovėse. Norvegai taip pat šeimos saugo tautinių kostiumų komplektus, kuriuos perduoda iš kartos į kartą, puoselėja tautos tradicijas. Gal ir Lietuvoje tautinis kostiumas atgis kaip šeimos tradicijų tęsėjas?

Kai dirbama ranka rankon

Knygos autorė dailėtyrininkė Teresė Jurkuvienė, kostiumų dizainerė Danutė Keturakienė, dailininkė Laisvė Ašmonaitienė, fotografas Rymantas Penkauskas, knygos recenzentės habil. dr. Angelė Vyšniauskaitė (jau amžinąjį atilsį), dr. Gražina Marija Mar-

tinaitienė, dailininkė Agnė Beinaravičiūtė, redaktorė Laima Patriubavičienė, vertėja į anglų kalbą Ieva Stasiūnaitė, angliško teksto redaktorius Tomas Nilas Mediodija (Thomas Niles Mediodija), skaitmeninės vaizdo plokštės programuotojas Sigitas Jonkus, dailininkė Audronė Lapinskienė, redaktorė Danutė Skersy-

AI, Ž3 ir t. t., dabar pačių Centro darbuotojų tarsi sužmoginami ir vadinami *Monika, Domas* ir pan. Buvo nuostabu, kai mergina su modernia šukuosena ir šiuolaikiška apranga, užsivilkusi tautinius drabužius staiga sužibėdavo tarsi ateivė iš senos graviūros. „Mes ne nesuvokiame, kiek artimi savo genetinė informacija, gal dar kitomis savybėmis, mūsų tolimiems protėviams“, – sako T. Jurkuvienė.

Elektroninio leidinio vertė gal net didesnė už albumo, nes mažiau patirties turintis, bet nuovokus žmogus, anot T. Jurkuvienės, gali labai daug ką pasidaryti pats arba eiti pas siuvėją ir reikalauti, kad padarytų vienaip ar kitaip.

Žinoma, tie keliolika darbo metų prie projekto centro vadovybei atrodė pernelyg didelė prabanga ir išlaidavimas, bet paveikdavo argumentai, kad ir kitose šalyse tokie albumai kuriami ne vienus metus. Tai nepabaigiamas darbas, nes tyrinėjimui erdvė toli gražu neišsemta. Teko žvilgčioti į kaimynus estus ir toliau esančius skandinavus – kaip jie tvarkėsi su tokiais projektais. Teko telktis šalies muziejiniams ir fondų saugotojus.

Ypač vyriškų kostiumų nebūtų pavykę atkurti be prof. dr. Vidos Kulikauskienės tyri-

nėjų ir patarimų, kuriais iš pradžių tik ir teko remtis. Knygos leidybą rėmė ne vienas ministras D. Kuolys – visų kitų kultūros ministrų įnašas taip pat ženklus. Albumą parėmė Kultūros ir sporto rėmimo fondas, jo lėšomis buvo pagaminta drabužių kolekcija. Labai padėjo fabrikai *Liteks, Audėjas*. Šie rėmėjai parodė daug supratimo ir geranoriškumo, kuris nenuperkamas už jokus pinigus. Taigi pastangos sutelktinės, todėl ir rezultatas vertas pasigėrėjimo.

T. Jurkuvienė pasinaudojo proga ir padėjo daugiau kaip šimtui žmonių, daugiausia jaunų, moksleivių ir studentų, kurie keleri metai Centro darbuotojams padeda rekonstruoti tautinius drabužius demonstruoti ir populiarinti. Spintoje sukabinti kostiumai, kurie seniau buvo žymimi

Ori klaipeidiškių laikysena ir puošnūs apdarai darė įspūdį svetimšaliams, lankiusiems šį kraštą

Pradžia Nr. 6, 7, 11

Su Niujorko politechnikos universiteto profesoriumi Romualdu Šviedriu toliau braidome po mokslo istorijos džungles, šį kartą nusigavę į Aziją ir Amerikos žemyną.

Jėzuitai bręstant moderniam mokslui

Kas pasikeitė jėzuitų veikloje XVIII a., Švietimo epochoje? Juk turėjo prisitaikyti prie naujų laiko vėjų, visuomenės nuotaikos.

XVIII a. jėzuitų mokslinė veikla labai sustiprėjo astronomijos srityje. Kiekviename šimtmetyje buvo žinomų jėzuitų mokslininkų: pavyzdžiui, XVI a. – K. Klavijus ir Kristoferis Grinbergeris (Christopher Grienberger), XVII a. Atanasijus Kircheris (Athanasius Kircher, 1602–1680 m.) ir Džonas Baptistas Ričiolis (John Baptist Riccioli, 1598–1671 m.), o XVIII a. žymiausi mokslininkai buvo astronomai ir matematikai. Pavyzdžiui, Rodžeris Džozefas Boskovičius (Roger Joseph Boscovich, 1711–1787 m.) ir Maksimiljanas Helas (Maximilian Hell, 1720–1792 m.), Džovani Džirrolamas Sacheris (Giovanni Girolamo Saccheri, 1667–1733 m.).

Keitėsi požiūris į astronomiją. Tuo metu labai paplito jėzuitų astronomijos observatorijos; jų buvo įkurta apie 30. Tada įkurta ir Vilniaus universiteto observatorija (1753 m.). Jėzuitai aktyviai tyrinėjo astronomijos reiškinius, stebėjo dangų, dalyvavo 1761 ir 1769 m. Veneros proslinkio stebėjimuose. Ir mokslinių straipsnių jėzuitai parašo daugiau būtent iš astronomijos, matematikos ir inžinerijos sričių.

Galviausiai keitėsi ir jėzuitų kritikos objektas. Jėzuitai kaip moderniojo mokslo pradininkai kovojo su daugeliu moderniojo mokslo trukdžių – astrologija, magija, alchemija, misticizmu. Jie priešinosi ir visuomenėje paplitusiems prietarams, pavyzdžiui, raganų deginimui ir vergovei. Tiesa, jėzuitų veikloje galima pastebėti ir prieštaravimų. Pietų Amerikoje, Nueva Granada provincijoje (dabartinė Kolumbija), jėzuitų plantacijose buvo vergų, o Brazilijoje jėzuitai gynė vietinius indėnus nuo Portugalijos kolonistų, tapusių stambiais žemvaldžiais.

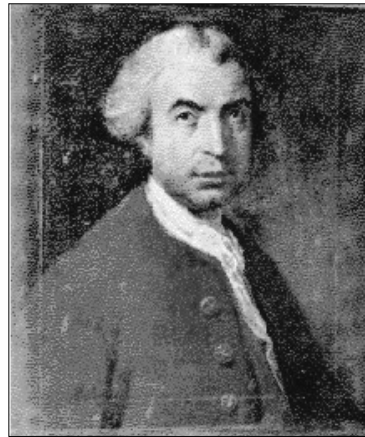
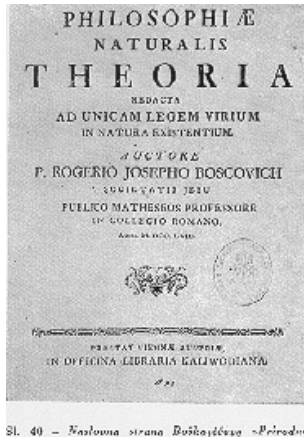
Pažymėsime, kad jėzuitai kaip tikri mokslininkai priešinosi ir kai kurioms mokslo naujovėms, kol jos buvo įrodytos. Moderniajame moksle įprasta, kad yra paskelbiamos mokslinės teorijos, ir mokslininkų pareiga – tas naujoves kritikuoti, kol jos tampa pripažintomis mokslo tiesomis. Iš pradžių jie priešinosi kopernikanizmui, bet kai neliko abejonių dėl M. Koperniko teorijų, jėzuitai su tuo susitaikė. Taip pat buvo su atomizmu, Renė Dekarto fizikos idėjomis, Izaoko Niutono dėsniais.

Priešinimuisi naujovėms yra riba

Sakote, priešinosi atomizmui. Vadinas, priešinosi materializmo idėjoms?

Galima sakyti ir taip. Mat atomizmas sukelia tam tikrų problemų teologijoje – šventoji Komunija yra duona, kuri savo formos nekeičia, bet kunigui tariant maldos žodžius, tampa Dievo kūnu (*Transubstantiation*). O juk atomai

Modernusis mokslas ir jėzuitai (4)

Maksimiljanas Helas (kairėje) ir Rodžeris Džozefas Boskovičius (dešinėje) – dvi jėzuitų XVIII a. įžymybės. R. Boskovičius norėjo stebėti Veneros proslinkį per Saulės diską 1761 m. bet dėl kelionės suvaržymų pavėlavo atvykti į Konstantinopolį. 1769 m. vykti į Kaliforniją stebėti proslinkį R. Boskovičiui neleido ispanų valdžia, nes tada Ispanijoje jau buvo uždraustas Jėzuitų ordinas. M. Helis stebėjo abu minėtus Veneros proslinkius; viduryje – R. Boskovičiaus veikalas, kuriame išdėstyta pirmoji moderni atomizmo teorija

nepasikeitė. Taip pat daug kas bijojo, kad mokslo pažanga atves prie ateizmo, nors tai, žinoma, netiesa. Tiesiog kiekvienas naujas mokslo proveržis, nauja paradigma priverčia daug ką permąstyti.

Kaip šių atomizmo problemų sprendė jėzuitų mokslas?

Pateiksiu pavyzdį. XVIII a. vienas žymiausių matematikų, fizikų ir filosofų buvo kroatų kilmės Rodžeris Džozefas Boskovičius (Rudjer Josip Boskovič, 1711–1787 m.), kuris sukūrė pirmąją modernią atomizmo teoriją. Įdomu, kad nei jėzuitai, nei popiežius prieš šią R. D. Boskovičiaus teoriją netarė nė žodžio. Vadinas, problema tiesiog neiškilo. 1758 m. R. D. Boskovičius parašo knygą *Gamtos filosofijos teorija* (*Theoria naturalis philosophiae*) ir joje pavaizduoja atomą, iš kurio sklinda teigiamos ir neigiamos jėgos. Jeigu atomai priartėja labai arti vienas kito, veikia atostūmimo jėgos. Pats R. D. Boskovičius aiškino popiežiui, kad reikia iš Draudžiamųjų knygų indekso išimti M. Koperniko garsųjį veikalą ir G. Galilėjaus *Dialogus*, nes Džeimsas Bradlis (James Bradley, 1693–1762 m.) ir kiti nepaneigiamai įrodė, kad Žemė juda, ir teigti priešingai jau nebegalima. Šių minčių autorius nebuvo ekskomunikuotas, jo knyga liko neuždrausta.

Maiklas Faradėjus (Michael Faraday, 1791–1867 m.) skaitė R. Boskovičiaus knygą, ir įvedė „lauko“ sąvoką. Pažymėtina, kad R. Boskovičiaus atomai nėra visai materialūs,

tai labiau traukos ar atostūmimo jėgų pasireiškimo veiksniai.

Daug kam neįtikio

Tada turėtume paaiškinti, kodėl vis dėlto jėzuitus lydėjo tokia prasta reputacija.

Nuolat kildavo teologinių ginčų su protestantais, katalikais (dominikonais ir pranciškonais). Be to, buvo politinė trintis su Prancūzijos, Portugalijos ir Ispanijos valdovais. Priešintasi jėzuitų veiklai Kinijoje, pavydėta jų turtų, nors panaikinus Jėzuitų ordiną ir konfiskavus turta, paaiškėjo, kad jo nebuvo daug. Priešininkai manė, kad jėzuitai valdo pasaulį, nes nuolat siekia tapti valdovų patarėjais ir nuodėmklausiais.

Galima sutikti, kad yra daug bū-

dų apjuodinti jėzuitus, bet tai nepaaiškina priežasties, kodėl šis ordinas nusipelnė ypatingos, sakykime, oponentų neapykantos. Juk ne už savo mokslinius tyrinėjimus, ne už visame pasaulyje atidarytas kolegijas ir universitetus.

Dėl viso to jėzuitai, aišku, įgijo daug naujų priešų. Jeigu popiežius nebūtų 1773 m. uždaręs ir uždraudęs Jėzuitų ordino, ko gero, tarp katalikų būtų įvykęs skilimas. Portugalai, ispanai ir prancūzai būtų atskilę nuo kitų katalikiškų kraštų – nuo vokiečių, lenkų, lietuvių. Popiežius turėjo rinktis mažesnę blogį. Kodėl Portugalijoje jėzuitų ordinas buvo uždarytas pirmiausia? 1755 m. Lisabonoje įvyko didžiulis žemės drebėjimas, po jo buvo baisus cunamis, kuris visiškai

nušlavė Lisaboną. Atstatyti miestą reikėjo milžiniškų lėšų. Portugalijos karalius iš Brazilijoje gyvenusių jėzuitų pareikalavo mokėti mokesčius, bet šie nesutiko. Visuomenėje kilo daug įtarimų, iš kur jėzuitai semia savo turtais: išlaiko 700 kolegijų ir universitetų, 30 astronomijos observatorijų, keliauja po visą pasaulį. Aišku, Paragvajuje, netoli Brazilijos, turi aukso kasyklą... Tai gi visose Portugalijos kolonijose Jėzuitų ordinas buvo uždarytas, bet jokių slaptų aukso kasyklų taip ir nebuvo rasta.

Protestantams jėzuitai – tai popiežiaus politikos, kuriai jie priešinosi, vykdytojai. Bet iš tikrųjų jėzuitams teko laviruoti tarp popiežiaus, Burbonų karalių arba net Portugalijos ir Ispanijos, kai 1640 m. šios valstybės atsiskyrė. Pavyzdžiui, portugalai ilgai kontroliavo kelią į Tolimuosius Rytus. Visi jėzuitai misisionieriai, norintys keliauti į Kiniją ar Japoniją, pirmiausia turėjo vykti į Lisaboną, o iš ten plaukti į Goa (Indijoje) ir toliau į Makao (Macao, Kinijos pasienyje); tai Portugalijos kolonijos. Kelionės metu laivus dažnai užpuoldavo olandai, kurie tuo metu kovojo su Ispanija ir Portugalija dėl nepriklausomybės. Iš maždaug 900 jėzuitų, keliavusių į misijas Tolimuosiuose Rytuose, pakeliui pusė žuvo kare tarp katalikų ir protestantų, nuo ligų, sudužus laivams. Beje, jėzuitai siekė atverti sausumos kelią į Kiniją, dalyvavo pasirašant pirmąją Kinijos ir Rusijos sutartį dėl sienos nustatymo. Sutartis pasirašyta Nerčinsko miestelyje 1689 m., bet sausumos kelias taip ir nebuvo nutiestas.

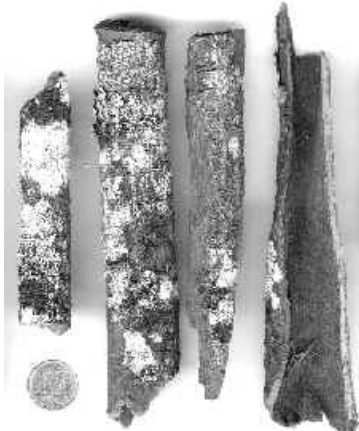
Šios kelionės į Kiniją, Japoniją, Filipinus, Pietų ir Šiaurės Ameriką jėzuitams suteikė unikalią progą padaryti daug geografinių ir botanikos atradimų. Taip pat būtent jie sudarė pirmuosius Kinijos ir kitų kraštų žemėlapius, pagrįstus astronominiais stebėjimais.

Jėzuitai – pasaulio keliautojai ir botanikai

Matyt, pats laikas prisiminti jėzuitų atradimus botanikoje, nes tai ypač platus jų mokslinių tyrinėjimų baras.

Amerikos atradimą ir kelionės į Toliuosius Rytus galima prilyginti naujo mokslinio instrumento, kuris ėmė teikti visiškai naują informaciją, atradimui. Jėzuitai aktyviai dalyvavo šiame procese. Jie parašė pirmąsias knygas, skirtas Kinijos, Brazilijos, Mozambiko, Persijos ir daugelio kitų tolimų ir egzotiškų kraštų botanikai. Štai mano rankose kamelijos žiedo piešinys – kodėl gelė pavadinta kamelija? Todėl, kad čekų kilmės jėzuitas Georgas Jozefas Kamelis (Georg Joseph Camel arba Camellus, 1661–1706 m.), kuris buvo siųstas į misiją Filipinuose, ten aptiko šią gelę ir ją aprašė. K. Linėjus, XVIII a. augalus klasifikavęs protestantas, pagal to jėzuito pavardę ir pavadino šią gelę kamelija. Kitos šios gelės rūšys auga Japonijoje, Kinijoje, jas jau buvo aprašę kiti. Iš tų aprašymų duomenų sėmėsi ir Linėjus.

Panašių faktų būtų galima pateikti labai daug. Europiečių buvo atrandami nauji augalai Pietų Amerikoje, Afrikoje, Azijoje. Antai lenkų kilmės jėzuitas Michalas Piotras Boymas (Michał Piotr Bzym, 1612–1659 m.) vyksta į Kiniją. Jis astronomas ir matematikas, garsėjo tuo, kad nubraižė pirmąją Kinijos žemėlapi, parašė pirmą Ki-

Chininmedžio šakelė ir žievė; jėzuitai atrado ir pateikė Europai šį stebėtiną augalą, kurio žievės nuoviras gydė maliariją

nijos florą (*Flora Sinensis*, 1656 m.), kuri buvo išspausdinta Vakarų Europoje.

Kitas lenkų kilmės jėzuitas Mykolas Smoguleckis (Mikolaj Smogulecki, mirė 1632 m.) kaip misionierius vyksta į Kiniją ir ten parašo pirmą Kinijoje knygą apie logaritmą.

Ką žinai apie „činčioną“?

Amerikos žemyne jėzuitai atranda medį, kurio žievė, sumalta ir maltelius, tampa nepakeičiamu vaistu nuo maliarinio drugio. Tai chininmedis („činčiona“, ispaniškai – *cinchona*). Pasakojama tokia šio augalo istorija. Jėzuitai pastebėjo, kad maliarija sergantys indėnai geria to augalo žievės nuovirą. Šia liga sunkiai susirgo ir ispano didiko, Peru gubernatoriaus, žmona. Jėzuitai ją išgydė to stebėtino medžio žieve.

Jėzuitai ėmė siūsti šį vaistą į Europą ir plačiai skelbti jo gydomybą savybes. Apie tai išgirdo anglai, o tuo metu maliarija sergo Oliveris Kromvelis (Oliver Cromwell, 1599–1658 m.), bet jis atsisakė vartoti šį vaistą. Mat jėzuitai – tai nuodytojai, todėl Kromvelis kentėjo ir mirė galbūt nuo maliarijos, bet iš jėzuitų rankų vaistų nepriėmė. Vėliau Anglijoje vienas žmogus taip pat gydėsi nuo maliarijos, bet slėpė vaistų receptą. Po jo mirties paaiškėjo, kad tai buvo chininmedis. XIX a. prancūzų chemikas Pjeras Džozefas Peljetjė (Pierre Joseph Pelletier, 1788–1842 m.) ir Džozefas Bjenaimė Kaventu (Joseph Bienaimé Caventou, 1795–1877 m.) 1822 m. nustatė chinino cheminę sudėtį; šis alkaloidas ir suteikia chininmedžio žievei gydomybų savybių. Žinoma, dabar chininmedis nenaudojamas maliarijai gydyti, nes chininas – stipriai veikiantis alkaloidas, turintis didelį šalutinį poveikį.

Oliveris Kromvelis atsisakė gydytis chininmedžio žievės vaistais, nes juos atvežė ir platino jėzuitai

Maždaug po 30 metų du jėzuitai chininmedžio žieve nuo maliarijos išgydė Kinijos imperatorių. Šis atsidėkodamas pasiteiravo, kuo gali būti jiems naudingas. Jėzuitai paprašė imperatoriaus paskelbti tolerancijos ediktą, suteikiantį jiems teisę nevaržomai veikti Kinijos imperijoje. Imperatorius nedelsdamas tokį ediktą paskelbė (1692 m.). Tačiau beveik tuo pačiu metu Prancūzijos jėzuitai prašo šios šalies imperatorių Liudviką XIV, kad uždraustų jansenistų veiklą.

Dar po 30 metų, kai mirė jėzuitų išgydytasis imperatorius, į valdžią atėjo jo sūnus. Šis valdovas nebuvo palankus nei jėzuitams, nei apskritai mokslui. Tada prasidėjo jėzuitų trėmimai ir krikščionių persekiojimai, o popiežius priešinosi jėzuitų palankumui konfucianizmui, protėvių garbinimą paskelbė stabmeldyste. Žlugo viltys apkrikštyti Kinijos imperiją. Beje, dar maždaug po 30 metų, kai valdė išgydytojo imperatoriaus anūkas, jėzuitai tebedirbo Pekine, bet jau kaip specialistai – astronomai, matematikai, architektai, dailininkai ir kt.

Jėzuitai labai išplėtojo vaistininystę. Visuose kraštuose, kuriuose turėjo misijas, jie ištyrinėjo vaistinius augalus ir aktyviai keitėsi žiniomis. Labai daug žinių jie išgavo iš vietinių žmonių (dažniausiai moterų), nes buvo įgiję jų pasitikėjimą, mokėsi iš jų. Taip pat visose jų kolegijose ir vienuolynuose buvo vaistinė ir vaistinininkas. Beje, jėzuitai vargšus vaistiniaus augalais gydė nemokamai ir tuo užsitraukė pasauliečių vaistinininkų neapykantą. Lietuvoje ir Lenkijoje jėzuitai, pramokę vaistininystės, dažnai išstodavo iš ordino ir užsiimdavo gydymo vaistažolėmis verslu.

Kaip europiečiai atrado ženšenį

Teko girdėti, kad jėzuitai jei ir neatrado ženšenį, tai bent jau labai prisidėjo prie jo išplitimo pasaulyje ir išpopuliarinimo.

Jėzuitui Pjerui Žartu (Pierre Jartoux, 1668–1720 m.) kartu su kitais dviem jėzuitais buvo pavesta sudaryti naujus Kinijos imperijos žemėlapius. Keliaudamas po Šiaurės Kiniją ir nustatinėdamas astronominės koordinatas jis labai pavargdavo. P. Žartu sužinojo, kad pakramčius vieno augalo šaknies, galima atsikratyti nuovargio. 1711 m. balandžio 12 d. jis savo laiške Kinijos jėzuitų provincijolui apie tai rašo: „Paragavęs šio augalo šaknies pastebėjau, kad pagreitėjo ir sustiprėjo mano pulsas. Po keturių dienų, kai vėl buvau labai pavargęs ir vos galėjau nusėdėti balne, vėl pakramčiau ženšenio šaknies. Grįžo apetitas ir pasijutau daug stipresnis“. Tame laiške jis išdėstė nuomonę, kad ženšenis gali augti ir kituose panašaus klimato kraštuose.

Šis laiškas buvo paskelbtas jėzuitų moksliniame žurnale *Lettres edifiantes*. Straipsnis pastebėtas Anglijoje, išverstas į anglų kalbą, o iš-

Gėlių piešiniai iš Filipo Arenos knygos „Praktinis gėlių prigimties ir auginimo parodymas“, kuriuos nupiešė F. Arenos draugas, garsus italų dailininkas Marijus Kameraris

spausdintas žymiausiame Anglijos moksliniame žurnale *Philosophical Transactions* (1714 m.) nukeliavo į Kanadą. Ten straipsnį pastebėjo jėzuitas Pjeras Lafito (Pierre Lafitau, 1681–1746 m.). Jis atkreipė dėmesį, kad toje Kanados vietovėje, kur jis dirbo, klimatas labai panašus į Šiaurės Kinijos klimatą, kur buvo atrastas ženšenis. Pasiteiravo vietinių moterų, ir šios iš tiesų parodė netoliese augantį ženšenį. P. Lafito nusiuntė Kanados ženšenio Pjerui Žartu. Naujasis ženšenis labai patiko kinams, prasidėjo aktyvus jo eksportas iš Kanados. Taip pasaulis atrado „auksinę šaknį“.

Vienas padarė daugiau už tris ekspedicijas

Taigi ne vienas tėvas jėzuitas nusipelnė pasaulio garbės botaniko vardo, tik gaila, kad pasaulis tokių garbės vardų neteikia.

Kitas žymus jėzuitas Filipas Arena (Filippo Arena, 1708–1789 m.),

Sicilijoje, Palermo jėzuitų kolegijoje dėstęs matematiką, taip pat buvo ir žymus botanikas. Jis tyrinėjo gėlių dauginimosi (apdulkinimo) būdus ir 1767 m. išleido knygą *Praktinis gėlių prigimties ir auginimo parodymas* (*La natura e Coltura dei Fiori Fisicamente Esposta*). Knygoje yra 65 žymaus italų dailininko nutapyti spalvoti piešiniai, kuriuose labai tiksliai pavaizduotos gėlės, jų įvairovė. Šie piešiniai ir šandien yra neįkainojamai svarbūs botanikai. Svarbu paminėti, kad F. Arena vienas parašė tokį veikalą ir išleido jį savo lėšomis, o trys valstybės – Anglija, Prancūzija ir Ispanija – nusiuntė net 7 ekspedicijas aplink pasaulį, kuriose dalyvavo žymūs botanikai, išleido daugybę pinigų, bet nepaskelbė jokių mokslinių aprašymų, nepateikė iliustracijų. Tai pradėta publikuoti tik XX a., nors XVIII a. būtų atnešę didžiulę naudą.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Panax quinquefolium

Ženšenio atradimas – puikus pavyzdys, kaip veikė jėzuitų mokslinių ryšių tinklas; per Prancūziją ir Angliją buvo palaikomi moksliniai ryšiai tarp dviejų Kinijos ir Kanados jėzuitų

Jėzuito Michalo Piotro Boymo sudarytas pirmasis Kinijos žemėlapis

Pabaiga. Pradžia Nr. 2, 3, 12

Jaunųjų fizikų lazerininkų rengimo projektas *Aukščiausios pakopos lazerininkų ir optinių technologijų specialistų ruošimas*, kurį vykdo Fizikos institutas drauge su Vilniaus universitetu, leido mums bendrauti su labai įdomiu pašnekovu – dr. (habil. dr.) Anatolijumi Masalovu. Jis beveik keturis dešimtmečius dirbdamas garsiajame FIAN'e – Rusijos mokslų akademijos P. Lebedevo Fizikos institute Maskvoje, sukaupe didžiulę mokslinės veiklos ir gyvenimo patirtį. Šiuo metu A. Masalovas yra FIAN'o Optikos skyriaus G. Landsbergio optikos laboratorijos vedėjas, daug metų bendradarbiauja ir su Lietuvos lazerių kūrėjais. Į pašnekėsį įsiterps ir dr. Vidimantas Kabelka, Fizikos instituto mokslo darbuotojas, daug kūrybinio darbo metų atidavęs lazerių kūrimui. Jo dėka *Mokslo Lietuvos* redakcijoje galėjome surengti šią diskusiją.

Tarsi alternatyva kvantiniam kompiuteriui

Paskutinę pokalbio dalį baigėme tuo, kad Maskvos institutų „koridorinėse“ diskusijose nevengiama kėsintis net į didžiausius autoritetus, ne išimtis net Albertas Einšteinas.

A. Masalovas. Jei kalbėtume rimtai, niekas nesirengia kėsintis į A. Einšteino mokslinį autoritetą. Į „koridorines“ diskusijas reikia žvelgti kaip į tų diskusijų dalyvių proto žvalinimo priemonę.

Lietuvoje bendraujate ne vien su fizikais lazerininkais?

A. Masalovas. Kai prieš penkerius metus pirmą kartą teko susitikti su akad. Juru Požela, nelabai įsivaizdavau, apie ką kalbėsime, nes mūsų tyrimų sritys gerokai skiriasi. J. Požela ėmė kalbėti apie jam rūpimus rentgeno spinduliavimo jutiklius (erdvinės skiriamosios gebos) – ta idėja kaip tik buvo pradėta įgyvendinti. Aš kalbėjau apie optinio medicininio prietaiso, skirto vienai aktualiausių dabarties medicinos problemų – aptikti krūties vėžį, – kūrimą.

Buvo labai įdomi kūrybinė diskusija, nes mūsų kuriamas optikos prietaisas galėjo konkuruoti su rentgeno aparatūra. Žodžiu, tai buvo labai naudingas pasikeitimas idėjomis.

Su akad. Juru Požela susitikote ir pastarojo vizito į Vilnių metu?

A. Masalovas. Taip, ir šį kartą J. Požela dalijosi mintimis apie skaičiavimų greitinimą, taikant puslaidininkinius įtaisus. Jeigu idėją pavyktų įgyvendinti, tai skaičiavimus būtų galima pagreitinti bent 10 kartų. Pasaulis skaičiavimų greičio padidini- mą sieja su kvantinių kompiuterių sukūrimu, todėl man buvo įdomu išgirsti J. Poželos nuomonę – kaip jis vertina šias dvi alternatyvas. Man jo paties idėja – tai lyg alternatyva kvantiniam kompiuteriui. J. Požela su dideliu užsidegimu pasakojo apie kvantinius efektus, kurie yra svarbūs jo idėjos įgyvendinimui. Man buvo įdomu pastebėti, kad J. Požela negynė kvantinių kompiuterių idėjos kaip itin perspektyvios, bet ir nekritikavo tos tematikos darbų. Manau, kad J. Požela prioritetine laiko savo paties proteguojamą idėją.

Apie mokslinių seminarų ir diskusijų naudą (4)

Nors tą dieną vykę susitikimai ir išsvargino, bet iš „Mokslo Lietuvos“ redakcijos svečiai – dr. Vidimantas Kabelka, dr. Valentina Masalova ir dr. Anatolijus Masalovas – išėjo geros nuotaikos

Kaip Jūs vertinate J. Poželos skaičiavimų greitinimų idėją? Kiek ji gali būti perspektyvi įgyvendinti praktiškai?

A. Masalovas. Nesu puslaidininkinių technikos specialistas, nors bendrą idėją ir charakteristikas supratau. Vis dėlto mane patį labai domina kvantinių skaičiavimų perspektyva ir ateitis, nes mano kvantinės optikos sritis labai siejasi su kvantiniais skaičiavimais.

Reikėtų ryškios asmenybės

A. Masalovas. Norėčiau grįžti prie temos, kurią lyg ir buvome pradėję aptarinėti. Štai Jūs paklausėte mano nuomonės apie Lietuvos studentus fizikus. Pirmieji paskaitos klausę studentai buvo labai aktyvūs, bet man iškart paaiškėjo, kad jie turi tam tikrų žinių spragų. Tai pasakytina pirmiausia apie kvantinę optiką, kurią būtina įtraukti į studijų programas. Tačiau to nėra padaryta, nors kvantinė optika yra lazerių fizikos dalis. Radiofizikos, puslaidininkinių fizikos ir lazerių fizikos specializacijų studentams kvantinė optika yra būtina.

Kvantinės mechanikos reikšmė suvokta, ji dėstoma studentams, nors studijuoti yra labai sudėtinga. Manau, kad kvantinę mechaniką geriausia dėstyti siejant su kvantine optika. Ypač patogu studentams išaiškinti sudėtingiausias kvantinės mechanikos dalis. Blogai, kai studentai nežino, kas yra suslėgta šviesa ar Hilberto erdvė. Juk nežinodami, kas yra ta Hilberto erdvė, nesuvoxime, kuo skiriasi kvantinė mechanika nuo mums įprastų buitinių sąvokų.

Ar reikėtų suprasti, kad mūsų būsimųjų fizikų dalykinė erudicija yra nepakankama?

A. Masalovas. Vengčiau didesnių apibendrinimų, nes sprendžiu tik iš paviršutiniško bendravimo su studentais, todėl pasakyčiau paprasčiau: reikėtų vienos ryškios asmenybės, kuri gerai žinotų tuos dalykus ir universitete pradėtų skaityti kvantinės optikos kursą.

Labai lengvai išsprendžiama problema.

V. Kabelka. Jaunųjų fizikų lazerininkų rengimo projektas *Aukščiausios pakopos lazerininkų ir optinių technologijų specialistų ruošimas*, kurį vykdo Fizikos institutas drauge su Vilniaus universitetu kaip tik ir turėtų ištaisyti Jūsų pastebėtą trūkumą. Vykdamas šį projektą apie 20 geriausių pasaulio mokslo centrų Vilniuje perskaitys savo pranešimus, tad nabejoju, kad mūsų jauniems lazerininkams tai bus labai naudinga. Juk bus pristatyta naujausia pasaulinė lazerių mokslo ir praktikos patirtis. Daktaro A. Masalovo paskaitos buvo vienos iš tokių.

Apie atsiribojimo žala mokslui

Kaip vertinate Vilniaus lazerių srityje dirbančių kūrybinių grupių ir bendrovių veiklą?

A. Masalovas. Labai gerai vertinu laboratorijų, kurias teko lankyti, techninio aprūpinimo lygį. Aplančiau svarbiausias lazerių kūrimo institucijas: Fizikos institutą, Vilniaus universiteto Lazerių tyrimo centrą ir Kvantinės elektronikos katedrą. Tas techninis lygis pasiektas, mano galva, dėl to, kad Vilniuje gaminama nemažai aukštos kokybės lazerinės produkcijos: lazerių, lazerinių spektrometrų, lazerių maitinimo šaltinių, lazerinių stalų ir dauguma mechaninių darbo priemonių. Lazerių bendrovės Vilniuje yra labai gero lygio.

Ką galėtumėte patarti žvelgdamas iš šalies?

A. Masalovas. Patarinėti nėra labai paprasta. Gal klystu, bet man atrodo, kad kai kurios Lietuvos mokslinės grupės (ne vien lazerių) yra šiek tiek atsiribojusios viena nuo kitos, izoliuotos ir nuo pasaulinės mokslo plėtos. Tai ne katastrofiškas atotrūkis, bet tokią tendenciją pastebėjau. Kai kurie tyrinėjimai, man atrodo, vyksta ne visai paskutinių pasaulinių idėjų dvasia. Jeigu Lietuvos fizikams būtų rengiami seminarai, kuriuose

jie galėtų diskutuoti, nagrinėti savo darbus pasaulinių problemų kontekste, reikalai galėtų būti daug geresni. FIAN'e kas savaitę rengiame tokius seminarus, keičiamės idėjomis. Labai gerai, kai tos idėjos pateikiamos kolegoms įvertinti.

Įveikti kasdienybės rutiną

Kaip manote, kas trukdo tokius seminarus rengti Lietuvos mokslinėse institucijose? Kasdienybės rutina?

A. Masalovas. Dažniausiai išties rutina, kartais teritorinė darbo grupių atskirtis. Aš kaip vieno iš FIAN'o skyrių vedėjas stengiuosi pasiekti, kad tokie seminarai taptų vieta, kur kiekvienas mokslinis vadovas kolegas įtikintų, kad jo atliekami tyrimai yra svarbūs ir būtini. Kad ir kokios puikios būtų dabar Vilniuje vykdomo projekto paskaitos, bet jos nepakeis bendros padėties. Juk seminarų esmė ir yra ta, kad juos

lankyti nebūtina. Paprastai lankosi nestandartinio mąstymo asmenybės, norinčios diskutuoti ir turinčios ką pasakyti.

FIAN'o fizikų seminarai virsta mokslinių idėjų generavimo „kati- lu“. Kodėl? Tai lemia asmenybės. Kai seminarus vesdavo mūsų Nobelio premijos laureatas Vitalijus Ginzburgas, visi mesdavo savo kasdienius darbus ir suvažiuodavo į tuos seminarus. Savo maniera, sumanytais, pasirengimu jis padarydavo seminarus įdomius visiems. Gaila, bet V. Ginzburgui jau per sunku vesti seminarus. Dar anksčiau tokius seminarus vesdavo Nobelio premijos laureatas Aleksandras Prochorovas.

Bet mes Lietuvoje neturime tokio masto asmenybių.

A. Masalovas. Puikius seminarus veda ne tik Nobelio premijos laureatai, pavyzdžiui, FIAN'e tai daro Nikolajus Delone (Nikolaj Delone). Jis labai atsakingai jiems rengdavosi. Štai kaip jis dirbdavo. Tarkime, yra problema, kurią gali formuluoti mokslinė bendruomenė, bet kuri neišspręsta. N. Delone tą problemą iškelėdavo kaip seminaro problemą. Keli asmenys ją pristatydavo ir pradedavo idėjų generavimas. Kiekvienas seminaro dalyvis turėdavo galimybę išsakyti savo nuomonę. Bet kokios idėjos ar minties ignoravimas buvo laikomas visiškai nepriimtiniu dalyku.

Suprantama, kad tokiems seminarams reikėdavo nuolat rengtis, ypač pačiam vadovui. Reikėjo gero teorinio išmanymo, plataus mokslinio akiračio, aišku, ir kitų tinkamų diskusijoms savybių.

Labai įdomu buvo išklausti Jūsų prisiminimus, Anatolijau Viktorovičia, Jūsų požūrį, patarimus. Manau, į juos sureaguos „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai – ir ne vien fizikai.

A. Masalovas. Nenorėčiau vieno: atrodyti, kad geriau už kitus suprantu ir žinau, ką ir kaip reikia daryti. Mano patarimų prašom nelaikyti paskutinės instancijos nuosprendžiu ir nepaneigiama tiesa. Tiesiog tai pastebėjimai, bendraujant su kolegomis ir bendraminčiais.

Manau, Jūsų išsakytos mintys bus suvoktos teisingai: kaip įdomaus ir geranoriško vertintojo iš šalies patarimai. Už tą geranoriškumą Jums ir dėkojame.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

ĮŠRINKTI LIETUVOS MA NARIAI EKSPERTAI

2006 m. birželio, liepos mėn. mokslų skyriuose vyko MA narių ekspertų rinkimai. Į 31 laisvą MA nario eksperto vietą pretendavo 61 kandidatas. Lietuvos MA nariais ekspertais penkerių metų kadencijai išrinkti: **Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriuje** – Aleksandras Vasiliauskas (ekonomika), Romanas Plečkaitis (filosofija), Antanas Tyla (istorija), Domas Kaunas (komunikacija ir informacija), Arvydas Virgilijus Matulionis (sociologija), Pranas Vaičekonis (teisė), Povilas Zakarevičius (vadyba).

Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriuje – Feliksas Ivanauskas (matematika), Algirdas Petras Stabinis (fizika), Leonas Valkūnas (fizika), Artūras Žukauskas (fizika), Valdas Laurinavičius (chemija), Albertas Malinauskas (chemija).

Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriuje – Irena Eitminavičiūtė (biologija), Virginijus Šikšnys (biologija), Gediminas Valkiūnas (biologija), Rūta Dubakienė (medicina), Zita Aušrelė Kučinskienė (medicina).

Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriuje – Zenonas Dabkevičius (agronomija), Algirdas Jonas Raila (žemės ūkio ir aplinkos inžinerija).

Lietuvos MA Technikos mokslų skyriuje – Rymantas Kažys (elektronika), Juozas Augutis (energetika), Povilas Poškas (energetika), Gintautas Dzemyda (informatika), Algimantas Fedaravičius (mechanika), Jonas Sapragonas (mechanika), Algirdas Vaclovas Valiulis (medžiagotyra), Rimantas Kačianauskas (statyba), Artūras Kaklauskas (statyba).

Sutarkime šį kartą apie mokslo bendruomenę ir mokslininkų reikalus pasikalbėti be surauktų antakių ir dažnai pasitaikančio perdėto rimtumo. Tokiam tonui (o gal žanrui) įpareigoja ne tik išsisiūbavusios vasaros karščiai, bet ir svarbiausios pokalbio dalyvės – mokslotyrininkės, šešių įvairiakalbių knygų apie mokslo sistemų transformacijas ir jų vadybą autorės dr. Inos Dagtės pageidavimas. Juk visiems iki gyvo kaulo įsiėdė verksmingos dejonės, kai mokslo finansavimo ir kiti klausimai svarstomi tarsi nesibaigiančios pakasynos.

Kas rūpi *Mokslo Lietuvos* pašnekovei, kuri alsią vasaros dieną sutinka praleisti ne medžių pauksnėje kur nors Galvės ežero pakrantėje, bet liepos karščio pritvoskusioje redakcijos buveinėje.

Interviu nelengvai tilpo į savo žanro ribas – vis peraugdavo į pokalbį, pasukdavo diskusijos takeliu ar įgudavo retai mokslininkų vartojamos satyros ar humoreskos bruožų. Kristalizavosi kelios pagrindinės temos ir jų akcentai. Pirmiausia paties mokslininkų sociumo padėtis, kuri sietina ir su gausesnio bei įvairesnio mokslininkų viešų pasisakymų poreikiu, kalbėjimo motyvacija. Pašneko vė kelis kartus pabrėžė, kad nerimą kelia mokslininkų, kalbančių viešoje erdvėje, rato siaurumas, hierarchizacija, nuomonių įvairovės stygius, kaip ir pernelyg plintantys „užnugarinio“ kalbėjimo įpročiai, tapę savotiška norma ir „pasiteisinusiu“, bet ne pateisinamu veikimo instrumentu. Vadinamųjų padorių – neagresyvių, orientuotų į savo darbo lauką, kompiuterio ekraną, mokslinį rezultatą, tačiau taip pat linkusių žinoti aplink vykstančių reiškinį peripetijas – tylėjimas jau tapo nepadorus. Viešojoje erdvėje tykla nėra gera byla.

Dr. Ina Dagtė juokauja, kad viešojoje erdvėje rizikuojame tapti dvilypių vandenburnių sociumu. Didžiąjai daliai mokslininkų tylint lyg vandens į burną prisisėmus, „savadarbiai“ nuomonių formuotojai kalba apie juos ir už juos visa, kas tik šauna į galvą ir kas jų nuomone palankiai išryškina pačių privalumus.

Būtų lyg ir smagu pasiklausti, kaip koks nors kuklią profesinę patirtį turėjęs asmuo, greitosisomis „suskrebinęs“ disertaciją, ant anglų kalbos bei kompiuterio panaudos mokėjimų ir talento pačiam save ištempti už ausų „paspirtuko“ išoka, tarkim, į katedros vedėjo kėdę ir netrukus dosniai dalijasi labiau patyrusių kompetentingų kolegų šokdinimo per pseudomodernią virvutę įspūdžiais. Kai nepageidaujami asmenys dėl moderniai sulaukėjusių „komandų“ veiklos ypatumų skraidinami tolyn kaip kauliukai iš pernokusių slyvų. Kai mokslinio žaidimo taisyklės nustatinėjamos pagal tolimus mokslinei kūrybai kriterijus. Kai taisyklės keičiamos taip dažnai, kaip sauskelnės naujagimiui. Arba mėginamos užmauti išaugusiems iš to amžiaus, bet nepriartėjusiems prie kitos kritinės ribos. Žodžiu, mokslininkų sociume vyksta nesibaigiantys eksperimentai. O „eksperimentiniai triušiai“ tyli ir kenčia. Arba išdidžiai atsirboja.

Pasimokykite iš tautosakos

Ir čia, gerbiamoji daktare, „išgryninę“ daugiatemę mūsų pokalbio rūdą, stabtelkime ties tokiu konkrečiu klausimu. Kaip Jūs žvelgiate į vienpu-

Mokslininkų sociumas: balansuojant tarp tragedijos ir komedijos (1)

Dr. Ina Dagtė ne tik siūlo mokslininkams burtis į visuomeninius judėjimus, bet ir pati yra moterų organizacijos „Zonta“ viceprezidentė; nuotraukoje ją matome su dailininko Kazimiero Žoromskio paveikslu, brandinančią naujo projekto idėją

sišką polinkį neigiamai vertinti mokslė vykstančius reiškinius?

Kiekvieną tipišku ar esminiu tampanti reiškinį lydi dvi mūzos – Tragedija ir Komedija. Prisiminkime mūsų turtingą folklorą. Katei džiaugsmas – pelei verksmas. Norma tampanti agresyviųjų sėkmė – tragedija ar komedija? Tai, kad intelektualai, kurie imasi viso pasaulio pertvarkos vardan gerovės ir grožio, sunkiai kuria savo vos keliems tūkstančiams mokslininkų skirtą profesinę erdvę – komedija. Kad laukia visuomenės pripažinimo kaip atsako į tarpusavyje itin fetišizuojamus mokslinius laipsnius ir vardus, o valdžios dėmesio – kaip atlygio už lojalumą – komedija. Kad orios valstybės kūrimo procese lieka nepanaudota didelė turimo mokslo potencialo dalis – tragedija. Kad trūkinėja humanistiniai Lietuvos mokslo sociumo tvirtinimo, tęstinumo užtikrinimo pamatai – tragedija.

Visa tai yra mūsų mokslininkų sociumo nusilpimo ir pasiligojimo aki-vaizdūs ženklai?

Konstruktivus buvimas viešojoje erdvėje, aiški ir dalykiška pozicija, nepavėluota reakcija į svarbiausius gyvenimo reiškinius – neatsiejama mokslininko kompetencinės raiškos dalis.

Žinoma, mokslininkų sociumo sveikatos palaikymo priemonė ir diagnostikos instrumentas yra diskusija. Itin svarbi yra mokslinės komunikacijos imtis ir kokybė. Lietuvos mokslininkai aktyviai dalyvauja tarptautinėse konferencijose, organizuoja jas patys. Tačiau vis daugiau mokslinių konferencijų skleidžiasi kaip pinigų vainikai laukėjančiose pava-

sinarėse pievose, nes skleidžia žodžių pūkus, o rimtos ir vaisingos mokslinės diskusijos neįžiebta.

Net universitetų katedrų posėdžiuose kartais nė su žiburiu negali rasti mokslinės diskusijos. Vis daugėja katedrų, kuriose susirenkama itin retai. Jeigu posėdžiai ir vyksta, tai juose vis dažniau kalbama tik apie kaupiamuosius balus, gendančius kompiuterius ar vis kintančius reikalavimus mokslo ataskaitoms. Be mokslinės diskusijos, kaip ir be kokybiško buvimo drauge, mokslininkų sociumui sunku virsti mokslo bendruomene.

Kur dingo maištininkai?

Ko reikia, kad mokslininkų sociumas taptų mokslo bendruomene? Ar pakaks tik savos virtuvės?

Iš tikro čia svarbus žymiai platesnis kontekstas. Daug dedamųjų. Reikalingos realiai veikiančios profesinės draugijos, visuomeniniai forumai, judėjimai, organizacijos.

Pagalčiau, kur yra šiuolaikinė mokslininkų ir menininkų bohema, bet kokiam sociumui būtini šviežio kraujo varinėtojai maištininkai? Ne tie, kurie rėkia garsiai ir darbuojasi alkūnėmis, bet tie, kurie moka konstruktyviai dirbti, kūrybiškai bendrauti.

Jeigu kuris mokslo žmogus reguliariai „padaugina“ ir supainioja gatvės suolelį su savo lova ar ne pagal skirtį panaudoja mėnulio šviesoje aptakiai blizgančią dūdų orkestro „triubą“ – dar ne bohema. Greičiau tiesiog vulgaris naturalis.

Kai viens per kitą viešai šaiposi dėl nepakankamo intelektualumo iš savo mokytojų, keiksnoja savo šalį ir

jos gyventojus – taip pat ne. Gal kultūros stoka ar tapatybės krizė.

Gaila, kad lietuvių karikatūristai ir satyrikai jaučiai snaudžia, o prabudę dažniausiai imasi perfrazuoti užsienio žurnaluose paskelbtas humoreskas ir karikatūras. Norisi žaismingai pakviesti – atsigręžkite į mūsų mokslą. Ir pats Lietuvos mokslo sociumas negali pasigirti konstruktyvais ir talentingais aštriadančiais. Kai klausaisi kalbėtojų ar skaitai spaudą, atrodo, kad nebėra mokančių juokauti žmonių, bent jau kalbančių apie mokslą ir jo išlikimo reikalus.

Tenka sutikti, kad mokslininkai šiandien mūsų visuomenėje yra mažai kam įdomūs, bet tai būtų pusė bėdos. Blogiausia, kad jie neįdomūs patys sau. Čia jau matau artėjančią Komediją, kuri į savo rankas ima visą pluoštą temų ir nepamiršta pagiežos, taip pat neišgyvendinamo amžino niurzgaliaus komplekso. Matau temą ir Tragedijai, kuri į talką kviečiasi mokslo sociologus: Lietuvos mokslo bendruomenė, jau artėjanti į antrojo Nepriklausomybės dešimtmečio pabaigą, išgyvenusi išties rimtų pokyčių, iki šiol nesulaukė rimtų kokybiinių tyrimų. Vėjų pabarėlyje tyliai ir lėtai, bet ar visada į priekį žygiuoja Didžiojo mokslo mažasis žmogus.

Pasaulio pilietė – ne mažiau lietuvi

Gerbiamoji daktare Ina, pastebiu, kad vietoje sąvokos „mokslininkų bendruomenė“ Jūs noriau vartojate sąvoką „mokslininkų sociumas“. Kodėl?

Mokslo bendruomenė – tai su-
telktas žmonių darinys, kuriuo apibū-

dinama tam tikra bendrais interesais ir santykiais susieta visuomenės dalis. Ši sąvoka vartojama rektorių, kitų mokslo institucijų vadovų kalbose, pranešimuose įvairių iškilmių metu.

O mokslininkų sociumas – tai mokslo sociologijos terminas. Juo pavadinama tam tikra žmonių grupė, kurią vienija profesiniai interesai (ar iš tikrųjų vienija – dar klausimas), vienu ar kitu būdu susibūrę po mokslo institucijos stogu. Mokslininkų sociumas egzistuoja kaip objektyvi duotybė, ir jo nenuneigsi. Ar egzistuoja mokslininkų bendruomenė, galima ilgai diskutuoti. Mes to nedarysime, bent jau šį kartą. Jeigu egzistuoja mokslininkų sociumas, tai galima kalbėti apie jo būklę. Štai tą ir padarykime.

Mokslininkų sociumas Lietuvoje gyvuoja, darbuojasi, o jei įtrauksime ir globalumo dimensiją, pastebėsime, kad to sociumo nariai plūša nebūtinai geografinėje Lietuvoje. Jie gali dirbti bet kuriame planetos taške ir būti Lietuvos mokslininkai.

Lietuvos ar lietuvių mokslininkai? Gal pasitikslinkime, ką turime mintyje: etninį principą ar formalų priklausymą Lietuvos valstybei?

Šio pašnekesio išvakarėse susitikau JAV dirbančią savo moksladraugę. Ji išvyko į Vakarų XX a. dešimtajame dešimtmetyje, niekada nerinko braškių Švedijoje ir neprižiūrėjo senųjų JAV, bet visą laiką tose šalyse užsiėmė mokslu. Ji teigia besijaučianti Lietuvos mokslo dalimi, nepaisant to, kad dirba užsienio universitetuose. Gal nereikėtų griežtai brėžti ribos tarp Lietuvos ir lietuvių mokslininkų. Dabartinė padėtis pasaulyje skatina lanksčiau žvelgti į šiuos dalykus.

Ar nebus taip, kad viskas paliekama paties žmogaus valiai: kaip jis pats save suvokia, su kuo tapatinasi. Pasirinkimo ir tapatumo problema.

Manau, kad turėtų būti „ir – ir“. Žvelgdami objektyviai mokslinių tyrimų požiūriu, neturėtume iš akių išleisti egzistuojančios globalios erdvės. Kai esame svetur, matomės čia ne visada – tik per didelį paviešinto rezultato atšvaitą. Kai esame čia, reikiame čia, matome vieni kitus iš labai arti. Tai juk galėtų būti didelis privalumas, deja, juo mes ne taip dažnai tinkamai pasinaudojame.

Ir nevertiname, kartais net paneigiam šį privalumą. Kokius tokio buvimo čia ir drauge privalumus išskirtumėte?

Kiekvienas sudėtingesnis reiškinys turi ir teigiamų, ir neigiamų padarinių. Teigiamybė ta, kad būdami tos pačios geografinės erdvės ir etninės grupės dalimi, mūsų žmonės gali jausti motyvaciją dar labiau telktis dirbti savo šalies ir tautos labui.

Ta savivoka padeda Lietuvai neišsivaikščioti?

Kas tokią turi – padeda. Galiu sutikti, kad postmodernybė diktuoja savo sąlygas, tačiau siūlyčiau neskubėti kosmopolitizuotis, kaip tai daro dalis mūsų intelektualų. Aš taip pat jaučiuosi pasaulio pilietė, bet dėl to nesijaučiu mažiau lietuvi. Manau, kad taip pat jaučiasi nemenka Lietuvos mokslininkų dalis. Mokslininkų veiklos pobūdis reikalauja nuolat jaustis tarptautinio konteksto dalimi – mes taip pat jame esame. Jeigu taptume labai uždari, negalėtume net savo darbo rezultatų pasitikrinti, palyginti su kitų šalių.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pabaiga. Pradžia Nr. 13

Su Lietuvos mokslų akademijos prezidentu akad. Zenonu Roku Rudziku kalbamės apie birželio 15–16 d. Vilniuje vykusį Europos Komisijos Jungtinių tyrimų centro ir jo institutų vadovų bei Valdytojų tarybos narių renginį, kuriame buvo aptartos Lietuvos mokslinių tyrimų perspektyvos, glaudesnio bendradarbiavimo galimybės su Jungtinių tyrimų centro institutais.

Elektronika gyvuliams ženklini

Gal šiek tiek daugiau galėtumėte papasakoti apie gyvulių ženklinimo projektą?

Gyvulių ženklinimas labai svarbus. ES visos avys, ožkos bus ženklinamos elektroniniu būdu. Kai kur tai jau pradėta. Gyvuliukas praryja mažą daug lūpų dažų dydžio kapsulę, ir ši visą jo gyvenimą lieka skrandyje. Kapsulėje užkoduotas dvilikaženklis skaičius ir, priešus prieš gyvuliuko, tam tikru prietaisu galima nuskaityti ne tik tą skaičių, bet ir kitą reikalingą informaciją, jeigu ji ten užkoduota. Taip gyvuliukas identifikuojamas.

Ši sistema iš ES šalių taikoma kad ir Kipre, taip pat kai kuriuose pietų kraštuose, o avims ir ožkoms greitai bus privaloma taikyti visoje ES. Ateityje bus taikoma ir galvijams. Šis būdas geras tuo, kad identifikavimo kapsulė galvijo ar gyvulio kūne lieka visą gyvenimą, jos gyvulus nenusikasy ir nepames. Kapsulėje galima užkoduoti daug reikalingų duomenų.

Bet kur čia mokslas?

Kaip sakiau, JTC užsiima ne vien fundamentiniais mokslais, bet ir taikomaisiais tyrimais. Taikant kad ir šį elektroninį gyvulių ir galvijų žymėjimą, reikėjo sukurti metodiką, be to, juk karvės ne taip jau entuziastingai ryja kapsules. Yra buvę atvejų, kai gyvuliai nugaišdavo, nes tai prievartinis aktas. Užtat dabar galima kaupti daug duomenų apie gyvulį, jo skiepus ir t. t. Šie darbai taip pat bus

Jungtinių tyrimų centras domisi Lietuvos mokslu (2)

Bendradarbiavimo sutartį pasirašo Lietuvos energetikos instituto direktorius prof. Eugenijus Ušpuras ir Europos Komisijos Jungtinių tyrimų centro generalinis direktorius Rolandas Šenkėlis

dirbami ir Lietuvoje. Pirmiausia jų turėtų imtis mokslo institucija – Gyvulininkystės institutas.

Kodėl tuo turėtų rūpintis institutai, o ne konkretūs ūkiai?

Tai pirmiausia turėtų daryti valstybė, nes reikia unifikuoti šį darbą. Tą gali daryti Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba ar institutas, svarbu, kad tai būtų įgyvendinta šalies mastu.

ES nemažai dirba ir kitose srityse, pavyzdžiui, kovos su kontrabanda. Nemažai pasiekta. Antai per Lietuvą juda labai daug tranzitinių prekių. Atvažiuoja užplombuoti krovinių sunkvežimiai, bet kontrabandos „profesionalai“ sugeba tas plombas nuimti ir padirbti. Pasitaiko, kad kro-

vinis turinys pakeičiamas ir sunkvežimiai užplombuojami iš naujo. JTC nemažai dirba, kuria tokius plombavimo mechanizmus, kurių nebūtų įmanoma padirbti. Tokių sistemų diegimas užkirstų kelią bent jau daliai kontrabandos. Tai ir taikomojo mokslo problema, tenka sukurti sistemą, o rezultatus gali diegti valstybės struktūros, pavyzdžiui, muitinės.

Galimybės toli gražu neišsemtos

Kokių dar Lietuvos mokslų atstovai turėtų atkreipti dėmesį į JTC institutų veiklą, kokius naujus projektus galėtų pasiūlyti?

Daugelio sričių ir kryptių moks-

lininkai galėtų įsitraukti į tuos projektus, nes JTC institutai yra gana plataus profilio. Antai vienas iš ES mokslo institutų parengė Europos dirvožemių atlasą, praktiškai klasifikavo visų ES šalių dirvožemius. Lietuva taip pat yra tam institutui pateikusi duomenis.

Arba štai miškų priešgaisrinės sistemos darbai – tai sritis, kur mokslo institutai galėtų imtis labai solidžių projektų. Galima būtų rasti ir partnerių iš kitų šalių, nes tai visai ES svarbi problema.

Ar yra Lietuvoje kokių nors institucijų ar struktūrų, kurios galėtų padėti mokslininkams susigaudyti ES perspektyviniuose projektuose? Ar viskas turi priklausyti nuo paties moksl-

ninko erudicijos ir iniciatyvos?

Viena iš tokių struktūrų – Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros programų agentūra, kuriai vadovauja Birutė Bukauskaitė. Beje, ši agentūra kaip tik ir rengė antros dienos diskusiją Vilniuje, apibendrinančią informaciją. Toje agentūroje dirba ir Sonata Mickutė – asmuo ryšiams su JTC. Per S. Mickutę į Lietuvą patenka dalis informacijos, kuri galėtų būti labai naudinga Lietuvos mokslininkams. Agentūra rengia informacines dienas mokslininkams, skleidžia informaciją apie naujas galimybes mūsų mokslininkams.

Pačios mokslinės institucijos, sužinojusios apie JTC institutus, turėtų mėginti su jais megzti ryšius. Kaip tik man teko pirmininkauti tos diskusijų dienos renginyje, tad apibendrinamas diskusijas, pabrėžiau: daugiau institucijų turi žinoti apie tam tikras ES mokslo struktūras ir galimybes. Patys mokslininkai, laboratorijų vadovai turi lankytis JTC tinklapiuose ir nagrinėti jų tematiką. Svarbu įsitraukti į bendrąsias programas, tuo labiau, kad JTC dalyvavimo 6 BP sėkmės koeficientas, kaip sakytą, yra gerokai aukštesnis už mūsų institucijų.

ES traukinyje

Kaip vertinate Vilniuje vykusį renginį?

Manau, kad tai buvo abiem pusėms naudingas renginys. Lietuvos mokslininkai susipažino su JTC vadovais, generaliniu direktoriumi Rolandu Šenkėliu, Valdybos tarybos pirmininku Fernando Aldana, su institutų direktoriais (tiesa, ne visi dalyvavo). Naudinga buvo ir mūsų politikams, Vyriausybės atstovams. Pirmoji diena prasidėjo Seimo rūmuose, JTC vadovybė buvo priimta Seimo Pirmininko Viktoro Muntiano, kuris pasakė sveikinimo kalbą JTC Valdytojų tarybos posėdžio dalyviams.

Nemažos naudos buvo ir atvykusiesiems į Vilnių, Lietuvą – daugelis nesitikėjo pamatyti tokį gražų kraštą, tokią sostinę. Įsitikino, kad Lietuvos mokslas yra aukšto lygio, tad būtina Lietuvos mokslinį potencialą įtraukti į Europos mokslo erdvę.

Štai iš Jūsų tenka girdėti optimistiškus žodžius, nors mokslo reformos skatinant kalba visai priešingus dalykus: girdi, Lietuva ne tą mokslą pletoja, o valstybė mūsų provincialiam mokslui ir taip eikvoja per daug lėšų. Žodžiu, niekaip nesugebame išeiti į normalią tarptautinę mokslo erdvę.

Štai neseniai Lietuvos mokslo taryboje buvo svarstomi aukštųjų technologijų klausimai. Gerai, kai žmonės turi įvairių nuomonių, bet aš kaip fizikas mėgstu operuoti faktais. Juk bet ko nekviečia bendradarbiauti tarptautinės struktūros. Informaciniuose, GRID technologijose Lietuvos perspektyvos labai geros. Antai Briuselyje gerai įvertinta GRID paraiška, kurią teikė pagrindiniai Lietuvos universitetai ir dauguma mokslo institutų. Laimėta 3 mln. litų projektui vykdyti, o jam vadovauja Švedija, dalyvauja Lenkija, Latvija ir Estija. Taigi dirbame tuo pačiu lygiu, kaip ir kitos ES šalys. Jeigu išdome į ES traukinį, tai ir judame kartu tuo pačiu greičiu.

Štai dar vienas pavyzdys iš branduolinės energetikos aktualijų: dabar visiems rūpi valdomos termobranduolinės sintezės klausimai. Vyksta intensyvi derybos, iš esmės sutarta, kad Lietuva bus priimta į pasaulinį tų darbų konsorciumą. Taip, per ES, bet į pasaulinę komandą, kuri sprendžia labai reikš-

Europos Komisijos Jungtinių tyrimų centro, jo institutų vadovai ir Valdytojų tarybos nariai su Lietuvos mokslininkais ir mokslo institucijų vadovais

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Filosofas Algis Mickūnas kalba apie Vytauto Kavolio lyginamųjų civilizacijų tyrinėjimus; sėdi prof. Egidijus Aleksandravičius, prof. Kazys Almenas, dr. Daiva Dapkutė ir Rita Kavolienė

Sklandžia daugiasparnė „Santaros-Šviesos“ paukštė (2)

Pradžią Nr. 13

Tęsiame įspūdžius iš keturioliktosios Santaros-Šviesos konferencijos Anykščiuose.

Visuomenės struktūrų paieškoje

Filosofas Algis Mickūnas, studijavęs De Paul universitete Čikagoje, Kelno ir Freiburgo, Čikagos ir Emorio universitetuose, Klaipėdos universiteto garbės daktaras, parašęs kelias knygas ir profesoriaujantis Ohajo universitete, Anykščiuose skaitė pranešimą *Vytauto Kavolio lyginamosios civilizacijos studijos*. Tai turėjo būti kertinis šiųmetės *Santaros-Šviesos* konferencijos pranešimas, kartu ir tam tikras įvadas į V. Kavolio knygos *Nepriklausomųjų kelias* pristatymą. Ši knyga mums V. Kavolį pristato kaip labai įvairiapusį autorį, anot prof. E. Aleksandravičiaus – publicistą, moralistą, visuomenininką, ugdytoją, gal net pamokslautoją.

V. Kavolio kaip lyginamųjų civilizacijų tyrinėtojo siekis buvo rasti plačiausius visuomenės (A. Mickūnas vartojo *bendruomenės sąvoką*) rėmus, kurių atsisakymas ar paneigimas sudarytų prieštarą, kai žmogus jau nebepriklauso tai tradicijai. Štai tuos rėmus, pasak A. Mickūno,

Apie profesorių Vytautą Kavolį pasakoja žmona Rita Kavolienė

V. Kavolis stengėsi apčiuopti ir plėtoti, lygindamas tų civilizacijų moralę, religiją, mokslus, literatūrą, bendruomenes. V. Kavolis domėjosi viskuo, gerai suprastamas, kad nė vienas kuris nors mokslas negali išaiškinti visko apie civilizaciją, antraip tai būtų kultūrinis šo-

vinizmas kitų civilizacijų atžvilgiu. Antai Vakarų pasaulio mokslas gali paaiškinti toli gražu ne visus Indijos ar Kinijos civilizacijų aspektus.

V. Kavolis plačiausias visuomenės struktūras išplėtojo taip, kad be jo išvadų jau nebegali apsieiti kiti civilizacijų tyrinėtojai. V. Kavoliui buvo įdomūs tokie civilizacijų tyrinėjimo klasikais kaip Žoržas Diomezilis (George Dumezil) ir kiti, bet ne todėl, kad jais akiai sektų. Paprastai tie tyrinėtojai vieną civilizaciją nagrinėdavo kaip modelį, aukščiausio išsivystymo pavyzdį, o kitoms civilizacijoms tekdavo antrinis vaidmuo, tarsi joms ligi aukščiausio išsivystymo būtų kažko pristigę. V. Kavoliui nepakako tokio vertinimo, nes kitų civilizacijų žmonių mąstysena taip pat turi savo pagrindus, tokius pat griežtus, kaip ir mūsų civilizacijos pagrindai.

Apie kokius pagrindus kalbama? V. Kavoliui tai struktūros, kurios galėtų tikti ir mūsų mąstysenai išaiškinti. Antai kodėl neleisti induizmui arba daoizmui išaiškinti Vakarų civilizacijos mokslo? Kodėl daoizmas negali išaiškinti mūsų individualizmo, jeigu jis kaip tik ir yra labai radikalaus individualizmo apraiška. Tad gal išties labiau galėtume pasimokyti iš kinų, negu kad juos pamokyti.

V. Kavolis atskleidė, kad bet kuris mokslas toje civilizacijoje nėra atskirtinas nuo kitų tos civilizacijos struktūrų. Štai kad ir Zigmundo Froido (Sigmund Freud) psichinė struktūra *Id, Ego* ir *Superego*.

Taigi Z. Froidas aptiko šią psichikos struktūrą, o V. Kavolis įrodė, kad ji įmanoma tik Vakarų civilizacijos modeliuose. Kodėl? Nes visuomenę sudaro trys klasės: darbo klasė, viduri-

nioji klasė ir vadovaujančioji klasė. Pasak Z. Froido, darbo klasė stengiasi tapti viduriniąja klase (tai labai ryšku ir Lietuvoje: įvairių apklausų metu žmonės paprastai linkę save priskirti

prieštarauja sekuliarizmui. Dvieju nesutaikomų struktūrų susidūrimas, jų nesuderinamumas gali būti civilizacijų karų priežastimi.

Civilizacijų tyrinėjimus išplėtojęs

Kadras iš dokumentinio filmo: santariečiai – Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus ir prof. Vytautas Kavolis

būtent viduriniąjai klasei, nors dažnai neatitinka tos klasės kriterijų).

Ką pastebime lygindami psichikos struktūrą su visuomenės struktūra? Galima įžvelgti dar bendresnes struktūras, kurios mums padeda išskirti, pavyzdžiui, kad ir Vakarų civilizacijai būdingas savybes, kaip sako A. Mickūnas, netgi tos civilizacijos „rėmus“. V. Kavolis siekė ne šiaip tirti vieną ar kitą civilizaciją, o užsibrėžė tikslą rasti pagrindus, kurie objektyviai padėtų apibūdinti kiekvieną civilizaciją. Jis daro išvadą, kad struktūra neįmanoma be energijos. Kiekviena struktūra gali gyventi, išlieka tol, kol yra ją palaikančios energijos ir žlunga, kai nepalaikoma veikla. Štai demokratijos struktūra, kuri tokia svarbi Vakarų civilizacijai: demokratija žlugs, jeigu visuomenė jos nepalaikys veiksmingomis priemonėmis, nuolat nepapildys vis nauja energija.

A. Mickūnas, atsiremdamas į V. Kavolį, pateikė ir sandūrų tarp civilizacijų interpretaciją, kai vienos civilizacijos struktūros kitoms civilizacijoms kelia grėsmę, kaip kad Vakarų sekuliarizmas islamui, mat islamui sakralinė struktūra iš esmės

V. Kavolis padeda suvokti, kaip sudėtingos civilizacijos atsiranda, gyvuoja ir veikia, kaip gali būti palaikomos ir kodėl galų gale žlunga. Į V. Kavolio lyginamųjų civilizacijų sistemą kaip dedamoji įeina visų senųjų civilizacijų istorija – senovės kinų, indų, Vakarų civilizacijos. V. Kavolis daug jėgų skyrė tų civilizacijų struktūrų, t. y., jų skirtumų ir panašumų paieškoms. V. Kavoliui buvo svarbu rasti subtilius niuansus, kitų tyrinėtojų nepastebėtus skirtumus ir panašumus.

V. Kavolio 1971–1977 m. vadovauta Tarptautinė lyginamųjų civilizacijų studijų draugija kaip tik ir siekė daug platesnio bei gilesnio įvairių civilizacijų struktūrų lyginimo. Maža lyginti vienos civilizacijos mitus su kitos civilizacijos mitais, religiją su religija ir t. t., nes kartais vienos civilizacijos mitas gali būti suvoktas ne per kitos civilizacijos mitus, o, pavyzdžiui, per kitos tautos psichologiją. Žodžiu, lyginimas yra gana sudėtingas, nes gali ir nebūti tokių lyginimo bei suvokimo atitikmenų. Visai galimas dalykas, kad skirtingų civilizacijų mitams su mitais ar religijai su religija nesutinkant, tas pačias struk-

tūras gali pavykti nagrinėti jas lyginant su visai kitomis „negiminiškoms“ struktūromis.

V. Kavolis buvo pasiryžęs sukurti labai subtilią skirtingų civilizacijų lyginimo metodologiją. Galima tik stebėtis grandioziškumu užduoties, kuriai buvo pasiūvęs atstovas mažos tautos, Antrojo pasaulinio karo išblaškytos po įvairius pasviečius.

Lieka tik apgailestauti, kad įdomiausioje ir reikšmingiausioje A. Mickūno pranešimo vietoje renginio vedėjai nekantriai ir įsakmiai jau kelintą kartą barbeno į stalą, rodydami į laikrodį: pranešimui skirtos 15 minučių išseko. Gaila, bet kitaip nei konferencijos pirmininkams, ar salėje sėdintiems žilagalviams, daugeliui jaunų konferencijos dalyvių ir svečių svarbiausios V. Kavolio mokslinių tyrinėjimų išvados bei idėjos tikriausiai nėra pabodęs ir kasdien girdimas dalykas. Klausytojai su dideliu dėmesiu klausė A. Mickūno, o jam savo pranešimą teko nutraukti bene įdomiausioje vietoje. Ne labai gelbėjo ir vieno iš pirmininkų atsiprašymas, kad svarbiai temai nėra daugiau laiko.

Tautos ugdytojas

Mažai arba visiškai nieko apie V. Kavolį nežinantys skaitytojas, jeigu toks *tabula rasa* staiga atsirastų, klausydami A. Mickūno ir vartydamas naująją V. Kavolio publicistikos knygą, ko gero, pagalvotų, kad yra du V. Kavoliai. Vienas – gilus filosofas ir sociologas, kalantis į kietą pažinimo grūntą civilizacijų tyrinėjimo ir lyginimo poilius, klojantis naujos pažinimo pamatus. Tačiau iš naujos knygos tekstų į mus žvelgia visai kitas V. Kavolis. Jį tikty pavadinoti mokytoju, gal tam tikra prasme net pamokslininku, bet neįkyriu. Žodžiu, tautos ugdytojas, tiksliau, tos tautos dalies, kuri buvo atsidūrusi egzilyje, nes V. Kavolio mintys, kaip ir kitų išsivijusių žmonių, Lietuvoje buvo nepasiekiamos. Panašiai jį yra pavadinęs Kęstutis Skrupskelis, vienoje iš savo recenzijų pasakydamas: anoks jis mokslininkas, jis daugiau moralistas. Tai priminė prof. Egidijus Aleksandravičius, pristatydamas knygą, į kurią subėgo, sutekėjo V. Kavolio praėjusio amžiaus šeštojo ir septintojo dešimtmečių straipsniai, surinkti iš įvairių JAV lietuvių laikraščių ir žurnalų.

Nieko nuostabaus, kad pradėjęs kalbą apie knygą, pirmiausia žodis buvo suteiktas Ritai Kavolienai. Ir ne tik todėl, kad ji yra V. Kavolio žmona. Mat septintojo dešimtmečio pradžioje kairiosios pakraipos Čikagos lietuvių laikraštis *Naujienos* pradėjo leisti kultūrinį savaitinį priedą *Mūsų žingsniai* (ėjo 1954–1967 m.). Redaktorė buvo R. Kavolienė, spausdino ir tokio autoriaus kaip Kavolių (taip pasirašinėdavo) arba Vytauto Kavolio straipsnius.

E. Aleksandravičius R. Kavolienę paprašė praverti prisiminimų langą į mums nepažįstamą V. Kavolį.

R. Kavolienė priminė santariečių įkurtus ratelius, kuriuose jaunimas galėtų pasimokyti rašyti eiles arba bent diskutuoti apie poeziją. Viename iš tokių ratelių, vadovautame poeto Algimanto Mackaus (1932–1964 m.), dalyvavo ir R. Kavolienė, tuo metu dar mergautine pavarde. Užteko dviejų susirinkimų, kad A. Mackaus pareikštų klausytojams ir sau nuosprendį: „Iš jų poetų nebus, ir aš į tokius ratelius daugiau neateisiu“. Panelei Ritai užsiminus, kad žada važiuoti į Tabor Farmą, kur vyks santariečių susibūrimas, įdomi buvo A. Mackaus reakcija: „O, ten yra Kavolis. Labai baisus, tu nevažiuok“.

In memoriam
**Jono
Algirdo
Martišiaus**
atminimui
(1927–2006)

2006 m. birželio 29 d. Vilniaus pedagoginio universiteto bendruomenė bei Lietuvos mokslo istorijos bendrija patyrė netektį – mirė iškilus Lietuvos mokslo istorikas Jonas Algirdas Martišius.

Pastaraisiais metais jį sutikdavome Lietuvos mokslo istorijos konferencijose, jis neretai publikuodavo straipsnius žurnaluose *Mokslas ir gyvenimas*, *Fizikų žinios*, laikraščiuose *Mokslo Lietuva*, buvo Lietuvos fizikos žurnalo redakcinės kolegijos narys.

Jono Algirdo Martišiaus mokslinė ir pedagoginė veikla siejama su Vilniaus pedagoginiu universitetu. Šviesi docento Jono Martišiaus asmenybė ilgam išliks daugybės jo mokinių – mokytojų ir bendradarbių, visų jį pažinojusių atmintyje. Velionio amžinojo poilsio vieta – Vilniaus Rokantiškių kapinėse.

Mus visada žavėjo J. A. Martišiaus mokslo istorijos darbų originalumas, savitas kūrybinis braižas. Jis prašė įvadą prof. Liubomiro Kulvieco vadovėliui *Klasikinė mechanika* (2001) bei įžangą L. Kulvieco knygai, skirtai tarptautiniams Fizikos metams *Fragments on History of Physic and Mathematics* (2005).

Jis paliko ryškų pėdsaką Lietuvos mokslo istoriografijoje, pristatydamas Antano Juškos, Liubomiro Kulvieco, Ukrainos MA akademiko Aleksejaus Bogoliubovo mokslinę kūrybinę veiklą Lietuvos akademinei bendruomenei.

Donata Kulviecaitė

Nuvažiavo. Prisimena kambaryje susibūrusius menininkus ir literatus. Tarp jų buvo Juozas Girnius (1915–1994 m.) ir Vytautas Kavolis, visi kažką diskutavo. Taip nutiko, kad būtent prie, anot A. Mackaus, „baisaus“ V. Kavolio ir buvo lemta sėdėti panelei Ritai. Galimas dalykas, tai buvo lemtinga.

Visi diskutavo ir gėrė vyną, o V. Kavolis buvo nepratęs, jam pasidarė negera. Gydytojas Julius Kaupas (1920–1964 m.), kuris taip pat reiškėsi kaip rašytojas ir literatūros kritikas, nutarė palydėti V. Kavolį į gryną orą. Kartu išėjo ir kartu sėdėjusi panelė Rita. Pavymui išgirdo Juozo Girniaus garsiai išsakytą pranašystę: „Čia bus Vytauto Kavolio žmona“. Išsipildė, tad ponė Kavolienė tapusi Rita tvirtina gavusi J. Girniaus, ateitininkų ideologijos filosofo ir propaguotojo tremtyje, palaiminimą.

Žemiškosios žmonos vaidmenyje

Ritos ir Vytauto Kavolių medaus mėnuo tęsėsi dvi savaites, o paskui prasidėjo: Vytautas turėjo susidarys daugybę planų – kur jam reikia nuvažiuoti, su kuo turi tartis, gludinti politines linijas ir t. t. Tai pas Algimantą Gurecką, tai pas Repečką, *Darbininko* redaktorių, tai dar ką nors, bet maža to. Didelis autoritetas V. Kavoliui buvo Vydūnas, apie kurį daug pasakodavo žmonai Ritai. Ši labai greitai pasijuto esanti tik žemiškoji V. Kavolio žmona, o dangiškoji buvo *Santara* ir visi su ja susiję reikalai. Kad ir toks iškalbingas jūdviųjų gyvenimo faktas, prisimintas R. Kavolienės.

Moteris pateko į automobilio avariją, atsidūrė ligoninėje. Ko gero, kitas vyras, mąsto R. Kavolienė, būtų likęs prie savo žmonos, bet ne Vytautas. Mat tuo metu vyko *Santaros* suvažiavimas, jis negalėjo likti prie žemiškosios žmonos slaugytoju, kai šaukė, į tolius kvietė dvasinė žmona – *Santara*. Žemiškoji žmona buvo ant kojų, gydytojas žadėjo pastatyti ją ant kojų, tai negi dėl to galima žlugdyti suvažiavimą? Štai tada R. Kavolienė tvirtina supratusi, kiek daug jos vyrui reikė *Santa-*

ra. Ir vėliau jai visą gyvenimą teko tenkintis žemiškosios žmonos vaidmeniu profesoriaus V. Kavolio gyvenime.

Kaip vertina paskutinę V. Kavolio knygą *Nepriklausomųjų kelias?* Tvirtina daugelio V. Kavolio jaunystės straipsnių neskaiciusi ir tik dabar galinti paskaityti knygoje. Vis dėlto jaučiasi šiek tiek prisidėjusi ir prie šios knygos. Mat tvarkydamosi na-

14-ojoje „Santaros-Šviesos“ konferencijoje Druskininkuose: (iš dešinės) Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, Prezidento patarėja dr. Irena Vaišvilaitė ir prof. Egidijus Aleksandravičius

muose visai netikėtai radusi V. Kavolio straipsnių iš laikraščių ir žurnalų iškarpas. Pasirodo, V. Kavolio mama ir patėvis Racevičius iškirpdavo jo ankstyvuosius straipsnius, užrašydavo, iš kokio laikraščio. Susidarė tam tikras tų straipsnių rinkinukas. Kai knygos *Nepriklausomųjų kelias* viena iš sudarytojų dr. Daiva Dapkutė kreipėsi į R. Kavolienę, teiraudamasi, ar nėra dar kokių nors sudarytojams nežinomų V. Kavolio straipsnių, R. Kavolienė pasiūlė tuos rastuosius. Ar tie jaunystės straipsniai pačiam profesoriui šiandien būtų priimtini į knygą – tai kitas klausimas, kurį spręsti R. Kavolienė paliko knygos sudarytojams.

Visai kitoks Kavolis

Kaip prisipažino kitas knygos sudarytojas E. Aleksandravičius, jam bu-

LIETUVOS MOKSLEIVIAI LAIMĖJO MEDALIUS

Tarptautinėje 38-ojoje chemijos olimpiadoje, kuri vyko Pietų Korėjoje, visi Lietuvos mokinių komandos nariai laimėjo medalius: sidabro medalį laimėjo Kauno Jono Jablonskio gimnazistas Mantas Liutkus (mokyt. Nijolė Svitojienė), o bronzos medalius parsiveža Panevėžio Juozo Miltinio vidurinės mokyklos mokinys Marius Jurgelė-

nas (mokyt. Nijolė Plankienė), Roškiškio Juozo Tūbelio gimnazistas Aurimas Vyšniauskas (mokyt. Laima Kvedaravičienė) ir Vilniaus licejaus mokinys Karolis Leonavičius (mokyt. Vilius Mincevičius).

Visi jie Lietuvos mokinių 44-osios chemijos olimpiados nugalėtojai.

Mokinių komandai vadovavo – Vilniaus universiteto Chemijos fakul-

teto docentas Rimantas Raudonis ir doktorantas Edvinas Orentas. Jau keleri metai iš eilės komandos vadovas doc. Rimantas Raudonis suburia Vilniaus universiteto chemijos fakulteto dėstytojų komandą, kuri jo vadovaujama ir rengia mokinius tarptautinei chemijos olimpiadai.

Arūnas Malinovskis

vo gana netikėtai atrasti V. Kavolį kaip publicistą, nedidelių straipsnelių meistrą. Ta proga prisiminė ir vieną gana asmenišką istoriją. V. Kavolis paskatino E. Aleksandravičių surengti seminarą, skirtą intelektualiajai egzilio istorijai. Teko naršyti po įvairių straipsnių iškarpas. Kaip tik A. Mickūnas ištraukė pageltusį *Naujienu* priedo *Mūsų žingsniai* numerį, siūlydamas perskaityti E. Aleksandravičiui.

V. Kavolis rašė apie naujuosius lietuvių studentus – esą jiems rūpi tik nauji sportiniai automobiliai, geri gėrimai ir gražios panos, jie visai nusisukę nuo viešųjų lietuvių reikalų. Norėdami „patenkinti savo pačių nepasitenkinimą“ skaito tik Alberą Kamiu, o apie Žemaitę su ta publika kalbos geriau ne nepradėti.

Skausmingas V. Kavolio straips-

ciologų knygas, bet ir susitikti, paskaitose klausytis ryškiausių tuometinės Amerikos sociologijos kūrėjų. E. Aleksandravičius pažymi, kad kaip tik naujausias sociologijos mokslo idėjas V. Kavolis pritaikė, reflektuodamas lietuviškąją tikrovę. Štai iš kur tas aukštas lygmuo, Vakarų pasaulio mokslinės ir intelektualinės minties dvelksmas jauno kelių Amerikos universitetų aplinkos lietuvių publicistiniuose straipsniuose.

Buvo akivaizdu, kad V. Kavolio straipsnių gali būti išbarstyta įvairiausioje to meto lietuvių spaudoje, mažai ar net visiškai netyrinėtoje, dūlančioje gal kur visai atsitiktinėse vietose. Štai kodėl tų straipsnių paieškos ir knygos rengimas užsitęsė net keletą metų, nes tai ne rankraštis palikimas, o publicistika iš laikraščių.

Pati knyga privertė rašyti recenziją atsakingai

Knyga dar nebuvo pasirodžiusi, o laikraščiuose *Akiračiai* jau pasirodė Andriaus Navicko straipsnis *Keliant nepriklausomųjų takais*. Autorius buvo paprašytas parašyti recenziją, kai knygos maketas buvo atiduodamas spausdinti. Toks buvo knygos sudarytojų ir *Akiračio* leidėjų sumanymas.

A. Navickas prisipažino įklimpęs kaip reikiant. Tikėjosi perskaityti vieną kitą nedidelės knygelės puslapį, užbaigti paskutiniu juo ir brūkštelėti – sakė taip dažną recenziją rašas. Tačiau pradėjęs skaityti pirmą puslapį, panoro antro ir trečio, o baigėsi tuo, kad perskaitė visą storą knygą. Nukentėjo tuo pačiu metu rašoma disertacija. Bet gal išties kartais geras straipsnis vertas bent dalies kai kurių disertacijų.

A. Navickas tvirtina V. Kavolį skaitęs ne kaip 50 metų senumo intelektualinės kūrybos raštus, bet kaip labai šiuolaikiškus tekstus, tarytumei autorius, stovėdamas čia ir dabar, dėstytyt labai aktualius dalykus. Ir vis dėlto daug kas gyvenime keičiasi. Vakarų žmogus, kaip, matyt, ir bet kuris kitas ano meto žmogus, tikėjo tuo, ką sako. Tai mūsų laikais, teigia A. Navickas, žmogus nustojo sakyti, ką galvoja ir tikėti tuo, ką sako. Tad paprastas žmogaus dorumas šiandien įgijo visai kitą prasmę.

A. Navickas pastebi labai giliai V. Kavolio savicenzūrą (juk apie gražias merginas *Santaros-Šviesos* suvažiavimuose jis nerašo). Išties skaitydamas V. Kavolį, retas kuris ir mūsų dienomis neparorėtų stoti į *Santarą-Šviesą*, nes su jos skelbiamais idealais ir siekiais sunku nesutikti. Vertindamas iš kataliko pozicijų liberalų V. Kavolį, A. Navickas prisipažįsta, kad jam autorius labiau patinka, negu kelia norą ginčytis ar priešintis. Galima apgailėstauti tik dėl to, kad dabartiniai Lietuvos liberalūs politikai toli gražu nepakyla iki V. Kavolio lygio nei minties gilumu, nei moraliniais principais. Tarsi pats tas liberalizmas būtų per tą pusšimtį metų pakitęs, netekęs kai kurių savo svarbiausių dimensijų. Tikriausiai nebūtų nieko nuostabaus, jeigu išgirstume, kad šiandienės Lietuvos liberalai neskaityt V. Kavolio, gal nebūčiau nė žino. Jiems jis neaktualus. Jeigu tai teisybė, o ne vien recenzijų maestro išvada, tai būtų labai nyku.

Bus daugiau

Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija

Prof. dr. Rimantas SLIUŽINSKAS
Dr. Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ

Šių dienų Lietuvos istorijos ir kultūros studijos yra neįsivaizduojamos be lyginamųjų tyrimų, kurių akiratyje dažnai atsiranda ir tarpdalykinės įvairių humanitarinių bei socialinių mokslo krypčių sąsajos. Ypač aktualus čia yra mūsų bei kaimyninių šalių mokslininkų dalyvavimas įvairiose tarptautinėse mokslo programose, kituose aktuoliuose mokslinės informacijos mainuose. Tokius ryšius užmegzti bene geriausiai padeda solidžios mokslinės konferencijos, kur pranešimus lydi dalykinės diskusijos,

versiteto Kauno humanitarinis fakultetas). Buvo atvykę ir svečių iš Japonijos (Kyoto universiteto) bei Ukrainos (Nacionalinės mokslų akademijos Ukrainos istorijos instituto bei Nacionalinio Dnepropetrovsko universiteto).

Konferencijos programoje buvo numatytos 7 teminės darbo grupės: socialinės istorijos, karinės ir politinės istorijos, kultūrologijos, archeologijos, etnologijos, politologijos, literatūrologijos ir filologijos. Buvo pasidalyta naujausia mokslinė informacija, užmegzti nauji mokslinio bendradarbiavimo ryšiai, kilo minčių rengti galimas naujas tarptauti-

doc. dr. Jonas Mardosa (Vilniaus pedagoginis universitetas), prof. habil. dr. Alfonsas Motuzas (Vytauto Didžiojo universitetas), politologijos – prof. habil. dr. Zbigniewas Karpusas (Zbigniew Karpus, Mikalojaus Koperniko universitetas), doc. dr. Arūnas Vyšniauskas (Vilniaus universitetas), literatūrologijos ir filologijos – doc. dr. Tatjana Vinogradova (Klaipėdos universitetas), dr. Eva Rudnicka (Ewa Rudnicka, Varšuvos universitetas), doc. dr. Asija Kovtun (Vytauto Didžiojo universitetas) ir doc. dr. Mirosławas Davlevičius (Mirosław Dawlewić, Vilniaus universitetas).

dalimi, nes būtent Torūnės universitetas tęsia istorines Vilniaus Stepno Batoro universiteto tradicijas. Rektorių džiaugėsi per keliolika metų jau susiklosčiusiomis glaudžiomis bendradarbiavimo tradicijomis.

Plenariniame posėdyje pranešimus skaitė bendriausias Lietuvos ir Lenkijos istorijos ir kultūros problemas tiriantys garbūs profesoriai – istorikai Valdemaras Rezmeris (Waldemar Rezmer), Michal Klimeckis (Michał Klimecki, Mikalojaus Koperniko universitetas), Jolanta Sikorska-Kulieša (Sikorska-Kuliesza, Varšuvos universitetas), menotyriminkai Romualdas Apanavičius (Vy-

Albino Herbačiausko (V. Narušienė) vieta lietuvių ir lenkų literatūros kontekste. Kalbininkai išskyrė lenkų diasporos kaip etninio identiteto veiksnio (T. Vinogradova, O. Aleksejeva), daugiakalbystės Vilniaus krašte (M. Davlevičius), lituanizmo oficialiojoje lenkų kalboje (K. Geben) problemas. Etnologai tyrinėjo lietuvių ir lenkų etninės muzikos (R. Apanavičius, G. Juzala, R. Služinskas) religinės muzikos bei apeigų (A. Motuzas) sąsajas, karaimų etninės kultūros išsaugojimo Lietuvoje (J. Dembinski) situaciją. Archeologai pagrindinį dėmesį skyrė lietuvių bei lenkų bendradarbiavimo povandeninės archeologijos kontekste plėtrai (V. Žulkus, A. Kola, V. Šulta, K. Perminas, M. Brazauskas). Politologijos sekcijoje pagrindinis dėmesys buvo skirtas XX a. (A. Pukšto, S. Červonaja) bei šių laikų (Z. Karpus, B. Stachoviak) Lietuvos ir Lenkijos politinių realiųjų vertinimams.

Konferencijos baigiamųjų diskusijų metu buvo pažymėta, kad ir plenarinių posėdžių metu, ir teminių sekcijų darbe įvairiausiai Lenkijos ir Lietuvos istorijos bei kultūros klausimais diskutuota gausiai ir giliai. Vyravo geranoriška ir konstruktyvi bendradarbiavimo atmosfera, buvo aktyviai keičiamasi mokslinė informacija. Šis forumas tapo deramu indėliu į tolesnę Lietuvos ir Lenkijos mokslo bei kultūros sąitų stiprinimą, bendros Europos Sąjungos mokslo ir kultūros plėtros politikos kūrimą kartu.

Baigiamajam konferencijos posėdžiui pirmininkavo jos organizacinio komiteto pirmininkas, KU BRIAI prof. dr. R. Služinskas. Posėdyje sekcijų vadovai reziumavo mokslininkų perskaitytus pranešimus, organizatoriai dėkojo mokslininkams už atsakingai parengtus mokslinius pranešimus ir aktyvų dalyvavimą dalykinėse diskusijose.

Konferencijos dalyviams organizatorių buvo parengta ir plati kultūrinė programa. Birželio 10 d. aplankyta muziejus Juodkrantėje, Didžioji kopa, krikštai Nidos kapinaitėse, Tomo Mano namelis, skulptūrų parkas Raganų kalne. Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos mokslininkus kelionėje lydėjo ir Neringos kultūrinį paveldą pristatė šio krašto tyrimams atsidavusi istorikė, KU BRIAI doc. dr. Nijolė Strakauskaitė.

Konferencijoje Lietuvos mokslininkų užmegzti ryšiai su Lenkijos ir Ukrainos tyrinėtojais numatomi plėtoti ir ateityje. Remiantis skaitytais pranešimais parengti moksliniai straipsniai bus skelbiami atskiruose KU BRIAI mokslo leidinių tomuose.

Konferencijos rengimą rėmė Lenkijos Respublikos Ambasada Vilniuje, Lenkų institutas Vilniuje, UAB *Oksata* (Vilnius, generalinis direktorius – Česlavas Taraškevičius) ir viešbutis *Pajūris* (Klaipėda).

Konferencijos dalyviai ekskursijos Neringoje metu

aptariamoms individualaus mokslinio bei akademinio bendradarbiavimo perspektyvos.

Vadovaudamasis šia nuostata, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas (BRIAI) 2006 m. birželio 8–10 d. surengė tarptautinę mokslinę konferenciją *Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija (History and Culture of Baltic Region: Lithuania and Poland)*.

Konferencijoje pranešimus skaitė 78 mokslininkai, atstovaujantys 4 valstybių 22 mokslo ir studijų institucijoms. Iš jų: 8 Lenkijos (Varšuvos, Krokuvos Jogailaičių, Torūnės Mikalojaus Koperniko, Baltstogės, Bydgošės Kazimiero Didžiojo, Katovicų Šlionsko universitetai, Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutas, Vloclavsko valstybinė aukštoji profesinė mokykla), 11 Lietuvos mokslo įstaigų (Klaipėdos, Vytauto Didžiojo, Vilniaus, Vilniaus pedagoginio, Mykolo Romerio, Šiaulių, Lietuvos žemės ūkio universitetai, Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Lietuvos istorijos, Lietuvos kultūros, filosofijos ir meno institutai, Vilniaus uni-

versiteto Kauno humanitarinis fakultetas) bei lyginamuosius tyrimus. Socialinės istorijos darbo grupės posėdžiams pirmininkavo dr. Rimantas Miknys (Lietuvos istorijos institutas), dr. Andrius Blanutsa (Andrij Blanutsa, Ukrainos nacionalinė mokslų akademija), habil. dr. Stanisławas Rošakas (Stanisław Roszak, Mikalojaus Koperniko universitetas), karinės ir politinės – prof. habil. dr. Jacek Gzela (Jacek Gzella), prof. habil. dr. Gražina Gzela (Grażyna Gzella, Mikalojaus Koperniko universitetas), doc. dr. Arūnas Gumuliauskas (Šiaulių universitetas), kultūrologijos – dr. Malgožata Litvinovič (Małgorzata Litwinowicz, Varšuvos universitetas), prof. habil. dr. Marek Szulakiewicz (Marek Szulakiewicz, Mikalojaus Koperniko universitetas), doc. dr. Virginija Apanavičienė (Lietuvos muzikos ir teatro akademija), dr. Henrika Ilgievič (Henryka Ilgiewicz, Lietuvos kultūros, filosofijos ir meno institutas), archeologijos – prof. habil. dr. Vladas Žulkus (Klaipėdos universitetas), prof. habil. dr. Andrzej Kola (Andrzej Kola, Mikalojaus Koperniko universitetas), etnologijos –

Konferencijos atidarymo ceremonijoje sveikinimo žodį tarė Lenkijos Respublikos ambasados Vilniuje ambasadoriaus pavaduotojas p. Pavelas Cieplakas (Pawel Cieplak), Lenkijos garbės konsulato Klaipėdoje vicekonsulas p. Ričardas Zažeckis, Klaipėdos universiteto rektorius prof. Vladas Žulkus ir KU BRIAI direktorė dr. Silva Pocyte. Ponas P. Cieplakas, kalbėdamas Lenkijos Respublikos ambasadoriaus Lietuvoje vardu, pabrėžė, kad „ši konferencija yra ne tik solidus mokslinis forumas, bet ir svarbus renginys, pradedantis 15-os metų Lietuvos ir Lenkijos santykių atkūrimo jubiliejui paminėti skirtą mokslo, švietimo ir kultūros renginių ciklą“. R. Zažeckis pasidžiaugė, kad konferencija vyksta Klaipėdoje, „atvirame, jauname ir veržliame mieste“, kur jau susiklostė Klaipėdos universiteto ir Lenkijos mokslininkų bendradarbiavimo bei projektinės veiklos tradicijos. Abu konferencijos dalyviams linkėjo sėkmingo ir vaisingo darbo. Prof. Vladas Žulkus užsimezgiusius klaipėdiečių ir Lenkijos mokslininkų ryšius, ypač su Torūnės universitetu, pavadino ryšių tinklo

tauto Didžiojo universitetas), Rimantas Služinskas ir Elena Matulionienė (Klaipėdos universitetas). Diskusija užvirė dėl 1923 m. įvykių Klaipėdoje ir jų vertinimo, žvelgiant iš lenkiškosios, lietuviškosios ir prancūziškosios istoriografijos pozicijų.

Konferencijos istorikų sekcijos programoje daug dėmesio buvo skirta ne tik naujiems ankstyvųjų istorinių Lietuvos ir Lenkijos sąitų XV–XIX a. tyrinėjimams (L. Žerebtsova, E. Viška, A. Blanutsa), bet ir Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos (V. Rezmer), kitiems 1919–1939 m. Klaipėdos krašto istorijos (J. Centek, V. Slešynski) klausimams. Kultūrologų dėmesio centre buvo lenkų švietimo Lietuvoje po Antrojo pasaulinio karo aktualijos, jas vertinant kaip tautinės tapatybės išsaugojimo šaltinį (I. Miklaševič), šiuolaikinės kultūros pluralizmo (M. Šulakevič), lietuvių identiteto aspektų lenkiškosios kultūros kontekste (M. Litvinovič) tyrimai. Buvo aptarta poetų bei dramaturgų Česlovo Milošo (A. Kovtun, R. Narunec, N. Taluntytė), Jano Kochanovskio (J. Niedzwiedz), Alojzo Osinskio (E. Rudnicka),

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Kalbos redaktorė **Rūta Krasnovaitė**

Stilistė **Vilma Balsytė**

Dizainerė **Jolanta Mitalauskaitė**

Patarėjai: **V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspauddinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius